

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

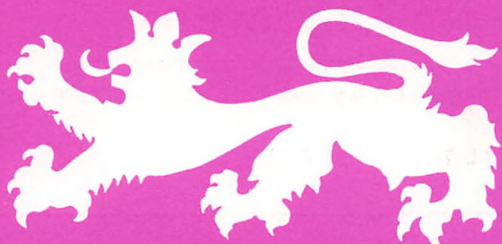
Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYSK

MÅNEDSSKRIFT

- H. P. Jensen: Toftlund sogns byrder*
R. Michelsen: Spis op, så giver det godt vejr
Martin Madsen: Skoleforholdene i Hviding sogn
Helge Svensson: Sønderjyllands historie på frimærker
Roar Skovmand: Grænselandet i 1930'ernes programlægning
Chr. Thorup Nielsen: Berigtigelse
Torben Glahn: Svundne tiders rejsende oplever Sydslesvig
Inge Adriansen: Universalmiddel mod tørst, tobakshunger og søsyge
Boganmeldelser
Grænselandsdagbog

JULI

7 · 1976

52. ÅRGANG

Flintestuen Stjernegade 7, Sønderborg,

Der er åbent hver dag undt. lørdag/søndag klokken 15–18.

Udstillingen omfatter det bedste af et halvt hundrede tusinde fortidsfund: store og små økser, dolke, pile, hjortetakker og østersskaller, knogler etc., fra køkkenmøddinger m.v.

GRATIS ADGANG!

Interesserede gæster er velkomne til selv at finde en erindring i den store gave-rodekasse.

Marie og Troels Nielsen,
Rådhusstorvet 11, Sønderborg

I Handelsbankens Hus i Tønder

vises

»Historien om Kniplingen«

Udstillingen, der er arrangeret af Handelsbankens museumsudvalg i samarbejde med cand. mag. Karen Margrethe Halstrøm, har åbent alle dage undtagen mandage kl. 14–17, og der er fri adgang.

Adresse: Vestergade 14. Telefon: (04) 72 25 40.

Sønderjysk Månedskrift

udsendes af Historisk Samfund for Sønderjylland. Man kan tegne abonnement, hvad enten man er medlem eller ikke.

Abonnementet kan bestilles hos ekspeditionen, Landsarkivet, Haderslevvej, 6200 Åbenrå. Telefon (04) 62 46 83, eller på redaktionen, H. P. Hanssensvej 9, 6100 Haderslev. Telefon (04) 52 17 37.

Prisen for et års abonnement er 52.– kroner (incl. moms og forsendelse). Enkeltnummer koster 5.– kroner, særnumre beregnes der dog en højere pris for.

Efter anmodning sender vi gerne og gratis et prøvenummer.

En årgang er på knap 500 sider.

Fra 1752 havde Hviding og Nørre Rangstrup herreder fælles herredsfoged, der boede i herredsfogedboligen i Toftlund. Den gamle bygning, der blev revet ned i 1911, lå, hvor nu domhus og arrest ligger.

Toftlunds Sogns byrder

AF H. P. JENSEN

Sparekassedirektør H. P. Jensen, Agerskov, har i nogle slægtspapirer, der har tilhørt Reisslægten fra Stenderup, blandt andet fundet to løse ark. Selv om der mangler både dato, over- og underskrift kan man alligevel få noget ud af at studere disse tilsyneladende kassable papirer.

I 1752 fik Nørre Rangstrup og Hviding herreder fælles herredsfoged, selv om tingstederne forblev i henholdsvis Agerskov og Brøns sogne. Senere blev også andre offentlige hverv forenet for de to herreder, og som central bopæl for herreds- og ridefoged-embederne valgtes Toftlund.

Da fast ejendom efter udskiftningerne ved talrige handeler, frasalg og magelæg kom ind i en hidtil ukendt omskiftelighed, og store behæftelsesbehov opstod, blev foged-

embederne af stor betydning, og der måtte indrettes regulære kontorer med kyndigt personale. De mange nødvendige besøg i fogdierne bevirkede, at handel og håndværk søgte mod disse fortidens beskedne administrationscentre. For Toftlund var forudsætningen for en bymæssig udvikling derved til stede. Aftægts- og våningshuse var lette at leje ud, og mange gårde lod opføre lejhuse på tofterne, og flyttede tidligt gårdene ud af byen. Kroerne blomstrede op, og de første butikstilløb opstod. Toftlund blev en lille hovedstad i midtlandet, men denne udvikling var ikke uden problemer.

I Reisslægten fra Stenderups papirer findes to løse ark, der er gengivet her med uændret stavelse og tegnsætning. Begge er øjensynlig kladder. Den ene til en henvendelse til Høje Kongelige Amts-Huus i

Haderslev, den anden til en overenskomst mellem Toftlund sogns ejendomsbesiddere. Det har ikke været muligt at tidsfæste papirerne, der er udaterede, eller identificere den skrivende, der er den samme i begge tilfælde. Noget kunne tyde på en af Toftlund sogns sognefogeder, og tiden udfra fra forskellige omstændigheder til at være mellem 1815 og 1835.

1. Toftlund Sogn føler sig meget besværet ved de mange Expresser det har at besørge for Herredsfogdiet og Ride fogdiet i Toftlund, der bliver stedse forlangt pr Express til Hest, nemlig saaledes, saa tit at reise Nør-Rangstrup Herred omkring og 2 til Hviding Herred at besørge dets Bekiendtgørelser at disse Reiser beløber sig til 5 a 7 Mile, og kommer ofte paa. Desforuden har vi Expresser at besørge til H.K. Amtshuus i Haderslev til Herredsfogdiet i Rødding og flere steder.

Saa det ofte i en Maaned ja i 14 Dage Gaar disse Tourer Sognet rundt. Medens vi reise disse Tourer, sidder Nabo Sogne og alle Sogne i Distriktet uden mindste Uleilighed. Vi har ei heller – forsaa vidt vi veed – ved nogen Leilighed faaet mindste Godtgørelse for denne Byrde, som vi har baaret i mange Aar.

Det er derfor vi underdanig bede til Det Høie Kongelige Amtshuus, at det vilde lette os denne Byrde ved at befale Vedkommende, at vi er ei pligtig til at besørge pr. Expr. videre end til de nærmeste Nabo Sogne og disse give dem videre, og paa denne Maade circulere Herreds. Og for dem som skal gaa Express til Haderslev-Rødding, at faa en passende Godtgørelse i andre [ulæselige ord].

2. Da Toftlund Sogns Fattig-Væsen er meget byrdefuldt, for de ydende Interessenter, og seer ud til at blive mere trykkende, dersom der ei træffes saadanne Forholdsregler, som kunne værne derimod (især da andre Sogne ere nøye paapassende mod os) – Derfor har samtlige Gaard-

og Eiendomsbesiddere forbunden og forpligtet sig til, at holde følgende Betingelser til dette Øiemed sammen:

Alle Eiendoms Besiddere maa ved at leie deres Tieneste Folk være ansvarlig for, at ingen fremmede derved bliver Sognepligtig. Ved at leie et fremmed Tyende som allerede tiener i Sognet, maa nøye agtes, at derved ingen gøres Sognepligtig.

De som haver Leie-Huuse eller Værelser at leie ud, maa ligeledes være ansvarlig for, at de paa ingen Maade gjør nogen Sognepligtig. Ei heller maa Aftægtsfolk eller dem som sidder til Leie, tage nogen ind, som strider mod denne Hensigts Opretholdelse.

Og herfor Husbonden eller Huus-Eieren skal være ansvarlig.

Ved Underskrivelse heraf, vedstaaer enhver at være villig til – i tilfælde af Overtrædelse af disse Betingelser – at betale 4 rbd Bøde, som betales til Sognets Fattig Kasse.

Til de offentlige byrder hørte i fordums tid pligten at besørge øvrighedens breve og plakater, en pligt, der ofte blev delegeret til et eller flere Forbedelsessteder (Verbittels), hvor hus og jord med mulighed for lidt kreaturhold udgjorde betalingen. Der kunne udvikle sig regulære løbere i denne tjeneste, som det også kendes i Toftlund sogn, men var hest og vogn nødvendig, måtte sådant stilles fra byens gårde. Med fogdiernes øgede betydning måtte budtjenesten således blive meget tyngende, hvilket også fremgår af Toftlund sogns klage. Storheden havde sin pris, og nabosognene, der i det stille så med misundelse på Toftlunds voksende betydning, følte ikke trang til at tage del i byrderne ved denne.

Det stigende folketal i Toftlund og de mange lejehuse, der kunne optage dette, skabte andre problemer. Ukendte og fremmede flyttede til sognet og viste sig efter nogen tid ude af stand til at kunne forsørge sig

selv. Da den sociale forsyning i det væsentlige lå hos sognene gennem fattiggasserne, kunne en sådan tilstrømning sluttelig vise sig at være en direkte ulykke, da de sognepligtige udgifter derved steg uforholdsmæssigt. Man garderede sig mange steder med skræppe opsyn, blandt andet gennem stodderkonger, jævnlige også ved udjagninger eller ved indlæggelse på fattig- eller arbejdsgårde. Fattighjælpen administreredes endvidere så påholdende og under så ydmygende former, at det at »komme på sognet« for mange ældre, svagelige og fattige, stod som den største ulykke. I Toftlund sogns klage anføres, at nabosognene var meget påpassende overfor Toftlund sogn, og det lyder troligt. Elendigheden var der imidlertid og antog, hvor forskellige omstændigheder bidrog til den, ofte desperate proportioner.

Den sociale nød lindredes imidlertid meget gennem den private godgørelse, der mærkeligt nok blev givet og taget uden de følelser, der oftest knyttede sig til den offentlige hjælp. Dens omfang kan ud fra mange vidnesbyrd skønnes at have været betydelig, og hvor der var en vis balance

mellem trængende og ydedygtige og -villige, tog den også brodden af de værste problemer. Oftest ydedes denne private hjælp i naturalier, og fra en enkelt gård i Hyrup by kan ud fra breve og notater skønnes, at på denne gård ydedes mellem en fjerdedel og halvdelen af alt slagtet, brygget, bagt og mallet (gryn og mel) som gaver til trængende. Visse forhold vedrørende denne gård var specielle, og en så stor procentdel har nok ikke været typisk. Sådanne forhold eksisterede helt op til første verdenskrig og huskes af ældre. Udspurgt om tankegangen bag velværdigheden er ofte nævnt et rent fornøftsprincip. Der var en følelse af, at folk ikke måtte hungere, og at desperation kunne få farlige konsekvenser.

Men særligt for Toftlund by måtte den offentlige fattighjælp være yderst tyngende. Byen var hverken sognets største eller bedste i bonitet, og de tre andre store landsbyer i sognet Allerup, Stenderup og Ørderup måtte naturligt se med skepsis på de problemer, kirkebyens vækst medførte for sognet som helhed.

Udfaldet af de to klager kendes ikke.

Spis op, så giver det godt vejr

Almindeligvis indeholder ordsprog og mundheld en mening eller udtrykker en erfaring, men i mundheldet om at spise op kan man vanskeligt finde noget sådant. Alligevel er dette mundheld kendt i hele Danmark og langt ned i Tyskland.

Tilfældigt fandt jeg oprindelsen til mundheldet; det er plattysk eller rettere fra Ditmarsken og lyder: »Ät man op, dat it Scheunes wedder givt«.

En dårlig oversættelse til tysk giver: »Ess bloss auf, dass es schönes Wetter gibt«.

På plattysk er »Scheunes« et navneord og betyder noget skønt eller noget godt, og »wedder« betyder ikke »Wetter«, men wieder, og den korrekte oversættelse ville altså være: »Ess bloss auf, dass es etwas Schönes wieder gibt«, eller på dansk: »Spis blot op, så giver det igen noget godt«, underforstået, at så skal der ikke spises rester.

Kilder: Merian 5 XXII/c 4701 E Holstein. »Groten Haus und grönen Hein«, side 109.

R. Michelsen, Åbenrå

Hviding skole efter indvielsen 9. september 1939.

Skoleforholdene i Hviding Sogn

AF MARTIN MADSEN

Tidligere førstelærer ved Hviding skole Martin Madsen, nu Gl. Ry, skriver om skolerne i Hviding og koncentrerer sig særlig om den store skoleindvielse i 1939.

Allerede for adskillige århundreder siden har der på skolens område været forbindelse mellem Hviding og Ribe.

I den katolske tid – eller i det mindste længe før reformationen – havde Hviding kirke ikke sin egen degn, men tjenesten blev besørget af elever fra domskolens ældste klasser i Ribe, de såkaldte løbedegne.

Ved reformationens indførelse beholdt man denne ordning. Løbedegnen kom lør-

dag eftermiddag og hørte ungdommen i katekismus. Denne overhøring foregik som regel i kirken, og degnen blev så natten over og ledede salmesangen om søndagen. Mandag morgen vendte han tilbage til Ribe til sit egentlige arbejde.

Omkring 1550 skete der en ændring, idet en af lærerne ved Ribe latinscole fik embedet i Hviding som tillæg til sit eget. Han har dog sikkert ikke selv forrettet degnetjenesten.

En gennemgribende forandring skete først i 1697, da biskop Muus i Ribe forsøgte at få løbedegnene afskaffet og i stedet for få embederne besat med faste degne, de såkaldte

sædedegne. Han ville også have, at der skulle bygges særlige skolehuse.

En meget lille skole uden sædedegn

Sognepræsten i Hviding, Hans Weile, var meget interesseret i, at dette forslag blev gennemført, og han skænkede af sin egen jord en byggegrund øst for Hviding kirke »midt mellem byernes kornagre.«

Skolehuset må dog også have haft interesse blandt sognets folk, for de byggede det selv. Det var rigtignok i al beskedenhed sammenlignet med vore dages skoler; det kom nemlig kun til at bestå af fem fag, og heri var indbefattet både skolestue og bolig til degnen.

En sædedegn, som biskop Muus havde ønsket, fik Hviding dog ikke, thi degneembedet blev stadigvæk ved med at høre til lærerembedet i Ribe, men læreren må dog have holdt fast medhjælp derude. Det kan vi blandt andet skønne deraf, at der i en gammel præsteindberetning står, at »skoleholderen er pligtig til at holde skole både vinter og sommer, men holder alene om vinteren, fordi det om sommeren mangler ham på børn. »Hans løn var yderst ringe.« Af ethvert barn ugentlig 1. sk., og af kirken nyder han for fattige børn 24. sk.«

Der blev undervist i katekismus og en smule læsning, skrivning og regning.

Hvor længe Hviding skole hørte under Ribe, ved vi ikke. Det var i alt fald tilfældet i 1754, men i 1841 var embederne adskilt.

I 1775 var degnens løn efter akkord med beboerne sådan: »1 demat land i alt, så og fri grøfter og desuden en alen udenom«. Af kirkekassen fik han korn for at ringe med kirkeklokken.

Indtil 1808 havde der kun været én skole og én lærer i hele Hviding sogn, men nu blev der ansat en foreløbig hjælperlærer, og på præstens foranledning blev der i oktober indrettet en skole også i Råhede og en lille biskole i Lundsmark.

Skolen i Råhede blev ikke gammel. Alle-rede 1814 blev den nedlagt, men i Lundsmark blev der ved med at være skole århundredet ud. Ja, i grunden endnu længere, for efter genforeningen holdt Agnes Smidt privatskole i den for mange år siden nedbrændte Vestergård for Lundsmark-børnene. Det var i de år, hun oprettede en slags højskole for en flok unge arbejdsløse, hun havde samlet i Lundsmark, og hun var så langt forud for sin tid, at hun indledte dagen for dem på den måde, at de om formiddagen havde praktisk legemligt arbejde, og om eftermiddagen undervistes de i almindeligt skolearbejde. Mange af læhegnene rundt i Hviding sogn står den dag i dag som et synligt bevis for dette arbejde.

Til skolearbejdet fik hun ansat en privatlærer, og det var ham, der om formiddagen underviste børnene. Midt i 30'erne holdt denne skoleform dog op, og Lundsmark børnene blev trods den meget lange skolevej overflyttet til skolen i Gl. Hviding.

Naturallønninger

Skoleloven af 1814 virkede meget gavnligt på skolevæsenet. Der blev nu indført skolepligt, og lærerens årsløn blev også meget forbedret. Indkomsten i Hviding blev:

»Degnerente: 4 tdr. byg, 1 fjerding smør, 100 æg, 24 halve gæs, 40 brød, 2 mark i penge, offer alene og brudefolk en ringe ting efter formuen. Lærerløn: Levering af 4 tdr. byg, 2400 pund hør og 960 pund halm, et læs furage fra hver gård med undtagelse af Hviding, der havde afstået en demat land.«

Efter 1841 skulle der leveres: 3 læs hør á 900 pund, 4 læs halm á 480 pund og græsning til 2 køer. Undertiden kunne det dog også hænde sig, at læreren fik en pengesum i stedet for. Hvor stor er ikke oplyst. I 1856 blev det nødvendigt at ansætte endnu en lærer, og da blev det gamle 5 fags hus revet ned, og skolen i Gl. Hviding blev bygget med to klasseværelser og to lejligheder. I

84 år er der blevet holdt skole her, først på dansk, i udlændingstiden delvis på tysk, og efter 1920 igen på dansk.

Foruden skolen i Gl. Hviding blev det efter 1864 også påkrævet at bygge en skole med et klasseværelse og en lejlighed ved Hviding stationsby, især beregnet på tyske embedsmandsbørn, men også børnene fra Lundsmark blev efter århundredskiftet undervist her til 1920.

En gang om måneden blev der holdt tysk gudstjeneste i skolestuen, og til dette formål skænkede den tyske kejserinde et orgel, forøvrigt af engelsk fabrikat. Det blev ved genereringen flyttet ind i Hviding gamle skole.

Den tyske skole blev efter 1920 overflødig, og den blev nogle år senere solgt til privat brug.

Overgang til dansk skole

I de første mange år efter 1920 var landstingsmand Hans Jepsen Christensen, Høgsbro, som en selvfølge formand for skolekommissionen. Sammen med daværende undervisningsminister Appel havde han sin store andel i, at den sønderjyske skolelovgivning blev udformet, som den gjorde, og med sin menneskekundskab og menneskelighed forenet med et virkeligt frisind var han den ideelle skolekommissionsformand i de vanskelige overgangsår. Hos ham var der altid gode råd og hjælp at hente, når vanskelighederne meldte sig i skolearbejdet.

Ved overgangen til dansk skole blev undervisningen i Hviding i nogen grad præget af den vestjyske skoleordning, hvor de store børn kun havde lidt eller ingen skolegang om sommeren, men desto mere om vinteren. Det gav jo langt flere undervisningstimer i vinterhalvåret, end to lærerkræfter kunne overkomme, og derfor blev det nødvendigt at ansætte en vinterskolelærerinde. Man manglede et klasseværelse til denne undervisning, og kommunen lejede sig da ind hos gårdjeher P. Memborg i Råhede og indrettede

et brugbart undervisningslokale her. I løbet af få år opgav man imidlertid denne skoleform, så skolegangen blev så nogenlunde ens både sommer og vinter, dog med den forandring, at de store børn i sommerhalvåret fik en meget lang middagspause fra kl. 10.30, så børnene fra landbrugsejendommene kunne tage køerne med hjem fra engene til malkning og med tilbage igen, inden skolen påny begyndte kl. 13,30 og varede til kl. 16. Det var en meget uheldig ordning, da ikke alle børn var fra hjem med kohold, for eksempel børnene fra Hviding stationsby, og de blev ofte i skolen i den lange middagspause uden opsyn, hvilket til tider havde uheldige følger. Efter flere års tovtrækkeri lykkedes det dog at få en sammenhængende skoletid til gavn for børnene og til glæde for lærerne, der nu fik en normal sammenhængende skoledag.

1937-loven betød ny skolebygning

Efter 1937-skoleloven kunne den gamle skole ikke længere opfylde tidens krav til lokaler. Blandt andet foregik gymnastikken om vinteren i det nærliggende forsamlingshus, ofte uden varme. I frostperioder blev der ganske vist fyret i den store kakkellovn, men det resulterede mange gange i, at lokallet var fyldt med røg, når gymnastikken skulle begynde, og så gik næsten den halve time med at lufte ud, inden rummet var nogenlunde røgfrit.

Sognerådet indkaldte derfor til et møde i skolen, hvor både skoledirektion og skolekommission var til stede. Det blev ved den lejlighed vedtaget, at den bedste løsning på skoleforholdene i Hviding sogn var at opføre en helt ny skole, der skulle ligge på et mere centralt sted. Man enedes om Råhede, ca. to km nærmere Hviding station, og ejeren, daværende gårdjeher Jannik Petersen, var villig til at sælge så stort et areal, at der også kunne anlægges en sportsplads ved skolen.

Sognerådet overdrog nu Chr. Olesen, at lave et udkast og senere en tegning til den nye skolebygning. Den skulle i alle måder opfylde lovens krav, både lokale- og bolig-mæssigt.

Denne opgave voldte i begyndelsen Chr. Olesen meget hovedbrud, da Hviding skole var den første i Tønder amt, der blev bygget efter 1937-loven, men det lykkedes i rigt mål for ham.

Grundstensnedlæggelsen

Ved grundstensnedlæggelsen til Hviding sogns nye skole den 3. august 1939 indmuredes, skrevet på to blade hvidt pergament, gennemtrukket af dannebrogfarvede snøede silkebånd og indkapslet i blyrør, følgende dokument, forfattet af daværende skolekommissionsformand, pastor O.A. Svane.

HVIDING SOGN

var fra 1864 til 1920 tysk Grænsesogn med udelukkende dansk Hjemstavnsbefolkning, men med tysk Kirke og Skole, Jernbanestation, Toldkammer og Posthus, hvis tyske embedsmænd og øvrige Betjening stedse bestræbte sig for at indplante tysk Sindelag og Tænkemåde i den danske befolkning. Alle disse mod dansk Folkeliv i Hviding Sogn gennem 56 Aar rettede Bestræbelser forblev dog uden Frugt; ved Folkeafstemningen den 10. Februar 1920 faldt 84% af sognets afgivne stemmer for Sønderjyllands Genforening med Danmark, og ved det første Folketingsvalg efter Genforeningen, den 21. September 1920, afgaves i Hviding Sogn ingen tyske stemmer. I administrativ Henseende lagdes Hviding Sogn efter Genforeningen ind under Tønder Amt.

Hviding Sogns Nye Skole opførtes på denne plads i Aaret 1939 efter Kristi Fødsel, i Kong Kristian den Tiendes 28. Regeringsår

og i det 19. Aar efter Sønderjyllands Genforening med Danmark, – da Lensgreve Schack til Schackenborg var Amtmand over Tønder Amt og tillige Formand for Tønder Amts Skoledirektion, hvis øvrige Medlemmer var Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen i Tønder og Landstingsmand, Gårdejer H. Jepsen Christensen i Høgsbro i Hviding Sogn, – da Dr. Lausten Thomsen i Tønder var Amtslæge for Tønder Amt, – da Gaardejer A.B. Møller i Råhede var Sognefoged for Hviding Sogn og formand for Hviding Sogneraad, hvis øvrige Medlemmer var Plejer Tage Christensen, Hviding Stationsby, Slagtermester Amarius Jepsen, Råhede, Statshusmand Carl Olesen, Lundsmark, og Gaardejer Martin Schmidt, Høgsbro, – da Pastor O.A. Svane var Sognepræst for Hviding og Rejsby Menigheder og tillige Formand for Hviding Skolekommission, hvis øvrige Medlemmer var Fru Ane Hansen, Raahede, Snedkermester Jens L. Jensen, Hviding Stationsby, Gårdejer Chr. Nielsen, Enderup, og Gårdejer Martin Schmidt, Høgsbro, og endelig Formand for Hviding Skole-nævn, hvis øvrige Medlemmer var Husmand Laust Brink, Råhede, Arbejdsmand Niels Lauridsen, Høgsbro, Fru Ingeborg Nielsen, Lundsmark, og Fru Sofie Thomsen, Enderup, – da Martin Madsen var Førstelærer ved Hviding Skole og tillige Kirkesanger ved Hviding Kirke, – og da Frk. Marie Gommen var Lærerinde ved Hviding Skole.

Efter et orienterende Møde i Hviding gamle Skole den 3. januar 1939, hvortil Sogneraadet indbød, og hvori foruden Sogneraadet deltog Amtsskolekonsulent Nicolai Svendsen, Landstingsmand H. Jepsen Christensen, Amtslæge Lausten Thomsen, Gymnastikinspektør, Seminarielærer F. Braae-Hansen fra Haderslev, Skolekommissionen og Lærerpersonalet, besluttede Hviding Sogneraad paa et Møde i Høgsbro den 13. Fe-

bruar 1939 for Hviding Sogns Vedkommende at føre »Lov om Folkeskolen af 18. Maj 1937« ud i Livet ved at nedlægge Sognets gamle Skole paa Bakken ud for Hviding Kirke og opføre denne nye Skole paa Pladsen her midt i Sognet, en Beslutning, der ingen Modstand vakte blandt Sognets Beboere.

Til at bistå Sogneraadet ved Skolens Opførelse valgtes Bygmester Chr. Olesen af Brøns, som derefter udførte de nødvendige Tegninger og beregnede Bygeomkostningerne og Skolens Forsyning med Inventar til et samlet beløb af 83000 kr.

Da Skoleloven tilsagde betingede Tilskud fra Staten, blev Tegninger og Beregninger gennem Skoledirektionen tilsendt Undervisningsministeriet i København til dettes Godkendelse; Tegninger og Beregninger ledsagedes af Erklæringer fra Amtslægen, Dr. Lausten Thomsen, Tønder, Gymnastikinspektør Trap, København, Sløjdingspektør Krag Clausen, København, Skolekøkkeninspektør Fru Magdalene Lauridsen, Sorø, samt Sundhedskommissionen, Skolekommissionen og Lærerraadet i Hviding Sogn. Ministeriets godkendelse uden væsentlige Ændringer forelaa den 15. Juni og dermed Tilsagn om et Statstilskud på 25000 Kr.

Til dækning af Omkostningerne ud over Statstilskuddet optoges et Laan i Sydjydsk Landmandsbank i Ribe med en årlig rente paa 5 $\frac{1}{4}$ % og en Afdragstid paa 28 Aar. Hviding Kommune var forinden gældfri.

Sogneraadet vedtog enstemmigt, at Arbejdet i videst muligt Omfang skulde udføres af Sognets egne Haandværkere, da disse var anerkendt for Dygtighed og Paalidelighed. Arbejdet blev da overdraget til følgende: Murerarbejdet til Murermester Herman Hermansen, Hviding Stationsby. Tømrerarbejdet til Tømrermestrene A. Buus, Enderup, og Jep Jepsen, Hviding, med Bistand af Tømrer Viggo Olesen, Rejsby.

Snedkerarbejdet til Snedkermestrene Jens L. Jensen og Villy Lauritzen, Hviding Stationsby.

Grovsmedearbejdet til Smedemester Hans V. Hansen, Raahede.

De øvrige Arbejder var paa Grundstensnedlæggelsens Tidspunkt ikke bortgivet: Blikkenslagerarbejdet, Vand- og Sanitetsanlægget, Centralvarmeanlægget, de elektriske Lys- og Varmeinstallationer og Malerarbejdet. Af Sognets egne Haandværkere kan Malermester Anders Beck, Høgsbro, udføre Malerarbejdet og Klejnsmedemester Søren Bekker, Hviding Stationsby, Sanitetsarbejdet. De resterende sidstnævnte Arbejder maa overdrages til udensogns Haandværkere, da disse Arbejder ikke har Udøvere i Hviding Sogn.

Sogneraadet leverer alle de for Murer- og Tømrerarbejdet nødvendige Materialer. Levering af Teglsten overdrages Teglværksejer Søren Hansen, Skærbæk, som leverer Bagmursten fra eget Teglværk i Vinum og Formursten fra Bachmanns Teglværk i Eggersund. Tagsten leveres fra Maade Teglværk ved Esbjerg. De øvrige Materialer, hvorpå der var indhentet Tilbud flere Steder fra, leveres af Aktieselskabet »Cimbria« i Aabenraa.

Bygningen skal være under Tag 1. Oktober 1939 og være færdig til Brug den 1. April 1940.

Sogneraadet har taget under Overvejelse at lade en Del af Skolens Forhal udsmykke af Kunstmalerinde Frøken Agnes Smidt i Lundsmark, der er anerkendt som en betydelig Maler og er rodfæstet i Sognet.

Idet Hviding Sogneraad lader dette dokument indmure i den nye Skoles Grund, sker det med Ønsket om, at denne Bygning maa tjene nulevende og kommende Slægter i Hviding Sogn til Lykke og Ære; idet Børnene, som undervises her, ved værdifulde Kundskaber og Færdigheder, under lyse og

På væggen i Hviding skoles gymnastiksal malede Agnes Smidt, Lundsmark, kong Skjold, der kommer sejlene, et symbol på de lysere tider, der lå forude.

sunde Arbejdskaar og omgivet af kristelig, menneskelig og dansk Aand maa vokse op og blive retsindige og handlekraftige Mænd og Kvinder med Glæde over Livet og dets Opgaver og til Gavn og Pryd for vort Land:
For Danmark.

Hviding, den 3. august 1939.

A.B. Møller, Tage Christensen, Amarius Jepsen, Martin Schmidt, Carl Olesen.

Derefter sagde Pastor Svane: Naar Sogneraadets Formand nu har nedlagt dette dokument i Skolens Mur, vil Skoledirektionens Medlemmer med Formanden i Spidsen mure de tre første Sten, Skolekommissionens og Skolenævnets Formand den fjerde, hvorefter Murerne fortsætter.

Efter at Agnes Smidt var blevet opfordret til at udsmykke den nye skoles forhal, gik hun i lang tid og overvejede, hvordan hun

bedst kunne løse opgaven. Ret tidligt forkastede hun tanken om, at det skulle være skolens forhal. Chr. Olesen havde foreslået hende motiver fra stavnsbåndets løsning, men en kunstnerinde som Agnes Smidt kunne ikke lade sig en opgave diktere, den måtte fødes dybt i hendes rige og følsomme sind. Resultatet blev det dejlige billede af barnekongen kong Skjold, der kom sejlene til Danmark i en ond tid, da »de onde lo, og de gode græd.« Midt i den svære krigstid ville hun ligesom skabe håb i ængstelige sind. Ud af billedet lyser hendes lyssyn og tro på, at det gode sejrer til sidst.

Det farveglade kunstværk fik sin plads for enden af gymnastiksalen. Få landsby-skoler ejer et sådant minde om den tid, da åndsfagene betød mere i det daglige skolearbejde end i dag.

På grund af verdenskrigen kom der man-

ge forhindringer for byggeriet, så det blev umuligt at få skolen færdig til den fastsatte tid; men endelig den 9. september 1940 stod den nye bygning færdig til brug.

Skolebørnene og lærerne samledes for sidste gang oppe i den gamle skole, og med skolens flag i spidsen samt skolens embedsbøger gik vi samlet til den nye skole, hvor det smukke nye Dannebrogflag var hejst foran skolen. Børnene blev stillet op i række for at vente på de forskellige autoriteters bil, og Chr. Olesen gik derpå hen og låste hovedindgangsdøren op og gav A.B. Møller nøglen, hvorefter børnene fik lov til at gå ind i det ene klasseværelse, mens forældrene og andre deltagere stod ude på gangen. Til tonerne fra »Kejserindens orgel« sang alle nu »Den signede dag« og »Lover Herren«.

Børnene blev derefter inviteret til at drikke chokolade i gymnastiksalen, medens de voksne beså den smukke bygning. Da børnene var færdige, blev bordene dækket påny, og de voksne tog plads ved de pyntede borde.

Da alle havde fået plads, bød A.B. Møller velkommen til alle og ønskede, at den nye skole måtte blive til gavn for de opvoksede slægter.

Under kaffebordet talte først Lensgreve Schack. Han tog sit udgangspunkt i Agnes Smidts billede og sluttede med at ønske til lykke med den nye skole. Amtsskolekonsulent Svendsen gik helt tilbage til den første skole, der blev bygget i Hviding sogn. Hans Jepsen Christensen talte kraftfuldt og tankevækkende om alvoren i tiden, og sluttede med at ønske, at den ufred, der var opstået omkring skolebyggeriet, måtte forsvinde, fordi det kun var småtterier målt med, hvad der skete ude i den store verden. Pastor Svane talte om rationalismens skoletanker, hvilke, han fandt, var fortræffelige og gode til efterfølgelse. Chr. Olesen ønskede til lykke med bygningen og takkede for tilliden, sognerådet havde vist ham ved at

overdrage ham arbejdet. Jeg takkede på skolens vegne sognerådet for den nye skole og alle, der havde haft sind til at støtte os i skolearbejdet. Jeg sluttede med at ønske, at vi snart måtte øjne båden med kong Skjold, og at Gud ville holde sin hånd over den bygning, som i dag blev indviet til skolehus.

Den gamle skole blev nu solgt, og samtidig med den jord, der havde hørt til første-lærerembedet.

Det bør vel lige nævnes, at det meste af skolen blev besat i april 1945 af tyskerne, men der blev dog også i bygningen holdt nødtørftig skole. Som helhed led skolen ingen overlast.

Oprindeligt havde skolen to klasseværelser og et bibliotek, men allerede i 1950 blev det nødvendigt at bygge endnu et til skolen, fordi børnetallet var stærkt stigende. Samtidig omdannedes den til en 5-klasset skole med tre lærerkræfter. Ved den lejlighed indrettede man også et håndarbejdslokale oven over det nye klasseværelse.

Endelig bør nævnes, at Hviding sogneråd efter 1958-loven var det første, der fik overenskomst med Ribe skolevæsen om at tage børnene efter det 7. skoleår til realafdelingen og til 8. og 9. klasserne.

Mangt og meget er i disse år i støbeskeen, også på skolens område, men heldigvis for Hviding sogn har det stadigvæk skolen i sin midte til gavn og glæde for de skole-søgende børn, der ikke behøver at blive revet ud af deres daglige miljø for at blive indskrevet i en »skolefabrik«, hvortil transporten foregår i en skolebus.

Ved kommunesammenlægningen kom Hviding sogn ind under Ribe. Skolen blev i 1970 udvidet med endnu tre klasseværelser, og endelig blev der i august 1974 indrettet børnehaveklasse i den ene af lærerboligerne. Antallet af lærere er nu oppe på ni.

Ja – og så er forbindelsen skolemæssigt set igen sluttet mellem Ribe og Hviding som for århundreder siden.

4 Rbs. er stukket og trykt af M. W. Ferslew i samarbejde med A. Thiele og hans søn, Chr. Ferslew, den senere grundlægger af de »Ferslew-ske blade«. Frimærket skulle oprindeligt have været rødt, men man var bange for, at den røde farve ville angribe kobberpladerne. Derfor blev mærket brunt.

4 S. er tegnet af Erling Eckersberg, søn af maleren C. W. Eckersberg. Graveret af Josia Buntzen, trykt hos Thiele i København.

De første frimærker havde ingen nationalitetsbetegnelse, det blev først indført 1870.

Sønderjyllands historie på frimærker

AF HELGE SVENSSON

Lodsformand Helge Svensson, Århus, har en anselig samling frimærker, specielt motivmærker med alle slags skibe. Som sønderjyde (søn af redaktør A. Svensson, Haderslev) har han dog også haft interesse for frimærker med særlig tilknytning til landsdelen.

Sidst på året 1975 udsendte det danske postvæsen en smuk serie frimærker med motiver fra Nordslesvig, eller Sønderjylland, som det nu hedder i daglig tale. Det gav mig anledning til at kigge lidt nærmere på frimærkets historie i denne landsdel. Selv om frimærker først og fremmest er en betaling for postale ydelser, så er de i tidens løb både blevet brugt og misbrugt som reklame eller propaganda for stater og statsoverhoveder og er derfor ofte et fremragende historisk

vidne. Det viser sig, at Sønderjylland som grænseland indtager en ganske særlig stilling i den historie, som danske og tyske frimærker kan berette.

Efter at England 1840 som det første land i verden havde indført frimærket, gjorde regeringen i Danmark sig også visse overvejelser med hensyn til at indføre dette system. Men den gang red man heller ikke samme dag, som man sadlede. Krigen mod oprørerne i Slesvig-Holsten 1848 forsinkede yderligere sagen, og først da det kom frem, at oprørsregeringen var ved at fremstille egne frimærker, kom der gang i sagerne. Der blev vedtaget en lov om »eensformig porto for brevforsendelser indenfor rigets grænser« med ikrafttræden 1. april 1851. Hertugdømmerne vandt imidlertid kapløbet med regeringen i København, idet

Plebiscit-mærkerne er tegnet af Aug. Carstens og trykt hos Thiele, Kbhv. Der er øre- og pfenningmærker, krone- og markmærker i næsten alle tænkelige farver og en lang række værdier.

man nåede at udstede to frimærker allerede i november 1850. Disse mærker, 1 schilling blå og 2 schilling rosa, fik kun kort levetid og derfor er de ret kostbare at erhverve i dag, henholdsvis 7500 kr. og 18.000 kr. + moms. Der er nok ikke så forfærdelig mange frimærkesamlere, der har disse mærker i deres samling.

De afløstes af det første danske frimærke, det kendte 4 rigsbankskilling, der udkom programmæssigt i april 1851. Her kom de nationale modsætninger i hertugdømmerne atter til udtryk. Den tysksindede del af befolkningen gjorde vrøvl over at frimærkerne kun havde dansk tekst. Der står nemlig »Fire Rbs.« og ordene »Kongelig Post Frimærke«. Efter en del hovedbrud lykkedes det 1854 at fremstille et mærke, som både hertugdømmerne og kongeriget kunne godkende. Det var virkelig noget af et columbusæg. Indskriften lød på 4 s., det kunne stå for både schilling og skilling. Kongelig var forkortet ned til kgl., så kunne det også stå for kønigliche. Frimærke forkortedes til frm., så stod det også for freimarke. Post var det samme ord på dansk og tysk.

Efter Danmarks nederlag til Preussen og Østrig i 1864 udkom der forskellige mærker

i Slesvig og Holsten. Preussen udgav mærker i Slesvig og Østrig i Holsten. De udkom i så tilpas lang tid, at de endnu i dag kan fåes for rimelige penge, priserne ligger mellem 200 og 500 kr. pr. stk.. Venskabet mellem våbenfællerne varede som bekendt ikke ved, og efter indlemmelsen i Preussen 1867 gik hertugdømmerne over til de for Tyskland almindeligt anvendte frimærker.

Tysklands nederlag til allierede magter i første verdenskrig 1914-18 førte til fredstraktaten i Versailles, som bestemte, at der skulle afholdes folkeafstemning (plebiscit) blandt andet i Slesvig for at få landsdelens nationale tilhørsforhold afgjort. I januar 1920 udgav Danmark såkaldte plebiscit – frimærker i de to zoner, som afstemningsområdet var blevet delt op i. Motivet på disse mærker var de to slesvigske løver, pålydendet var i pfenning og mark og landsnavnet var Slesvig og ikke Schleswig.

Efter afstemningen i 1. og 2. zone med det kendte resultat, at 2. zone forblev tysk, mens der i 1. zone blev afgivet stort flertal danske stemmer, blev der her d. 20. maj udgivet plebiscit-mærker med pålydende i kroner og ører og overtryk »1. zone«; de fik gyldighed til 15. juli, da de blev afløst af danske fri-

Genforeningsmærkerne er tegnet af Valdemar Andersen og trykt hos Thiele. Man kan henfalde i lettere forundring over, at ud af en serie på tre genforeningsmærker er kun det ene med motiv fra Sønderjylland.

Dybbølmærket er tegnet af Jais Nielsen og trykt på postvæsenets eget trykkeri.

mærker. Plebiscit-mærkerne udkom i forholdsvis store oplag og har derfor kunnet købes ubrugte helt op til 1968 hos Postens Filатели (salgskontor). Af denne grund er mærkerne forholdsvis billige i dag med undtagelse af de såkaldte tjenestefrimærker for »Commission Internationale Slesvig«. Disse mærker er overtrykt med C.I.S., og da hvert mærke kun er udkommet i 4600 eksemplarer, markværdierne endda kun i 2100 ekspl., er det egentlig rørende billigt, at hele sættet (14 mærker) kan fås for 6600 kr., hvis man kan finde nogen, der vil sælge.

De sønderjyske landsdele er altså den ene-

ste del af Danmark (bortset fra tidligere kolonier i Nordatlanten og Vestindien), der har haft helt sine egne frimærker. Og ikke nok med det. Genforeningen gav anledning til udsendelse af det første særfrimærke overhovedet i Danmark. Det blev til en serie på tre frimærker, 10 øre rød med Kronborg som motiv, 20 øre blå med Sønderborg slot og 40 øre brun med Roskilde domkirke. Der er såmænd ikke slået gevaldigt på tromme i anledning af begivenheden. Alle tre mærker er forsynet med årstallet 1920, dermed basta. Året efter udkom to af frimærkerne med ændrede farver, men stadig med årstal-

let 1920. Oplagene var store og mærkerne kan stadig erhverves for små penge.

Ikke nok med at genforeningen gav stødet til de første særfrimærker, det blev også til de første velgørenhedsmærker, idet 10 og 20 øre af genforeningsserien blev overtrykt med røde kors, eller plustegn om man vil, og en merpris på henholdsvis 5 og 10 øre til fordel for Røde Kors. Teknikken er ikke helt god endnu ved fremstilling af frimærker, og denne serie har da også mange varianter, småfejl og lignende, som man kan få megen tid til at gå med at finde ud af.

Vi skal nu helt frem til 1937 før der atter udgives frimærker med tilknytning til Sønderjylland, hvor tre værdier med Dybbøl mølle som motiv og med tillægsværdi på 5 øre udkom til fordel for H. P. Hanssens mindefond. Disse Dybbølmærker kunne også købes i frimærkehefter, men på den måde, at der i hver firblok i heftet fandtes et af den kurserende daglige serie for at få penge til at passe. Et hefte skulle koste 2 kr. Det var første gang, at det blev forsøgt at sammensætte velgørenhedsmærker med almindelige mærker, en spøg som kun er gentaget en enkelt gang. Prisen for et firebloksæt er såmænd allerede oppe i 125 kr. Ganske pænt for en lille investering. H. P. Hanssens mindefond fik små 100.000 kr. ind for denne serie.

Under og efter 2. verdenskrig fik vi en del velgørenhedsmærker til fordel for Røde Kors, Børnenes Kontor, Frihedsfond og lign. men i 1953 kom igen et mærke, der havde med Sønderjylland at gøre. Et meget smukt mærke med Skamlingsbankestøtten som motiv, pålydende 30 øre plus 5 til Grænseforeningens arbejde i Sydslesvig. De fleste velgørenhedsmærker udkommer i små oplag, mellem 1,5 mill. og 2 mill. stk., og det medfører, at de ret hurtigt opnår pæne priser, så snart oplaget er udsolgt. De fleste ligger mellem 5 og 7 kr. Også i 1964 udkom et mærke med tillægsværdi på 10 øre til fordel

for Grænseforeningens arbejde. Det er et rødt 35-øres mærke med den gamle hærvejsbro ved Immervad som motiv.

Genforeningen blev mindet ved udgivelse af et særfrimærke i 1970, og som motiv blev brugt den savnede datters tilbagekomst til mor Danmarks favn. For ikke at lave mere postyr end i 1920, står der kun årstallene 1920-1970.

Året 1975 blev et stort frimærkeår for Sønderjylland. I anledning af det internationale bygningsfredningsår udkom en serie på tre frimærker med ældre og velbevarede bygninger. 70-øres mærket gengiver brødre-menighedskirken i Christiansfeld. Bygnings oprindelige del er 200 år gammel, smuk og fornem i sin enkelhed. Der har været frygt for, at hovedvejstrafikken gennem byen skulle ødelægge de gamle bygninger. Det er imidlertid gedigent håndværk, og nu da hovedvejen er ført uden om Christiansfeld er der mulighed for, at det særprægede bysamfund med dets gamle bygninger kan blive bevaret for eftertiden.

Samme år kom, som omtalt i indledningen, en meget fin landskabsserie, fire mærker med sønderjyske motiver hentet fra Møgeltønder, Højer, Åbenrå og Haderslev. Selv så mange år efter har man vel lov til at være så meget lokalpatriot, at man uden at rødme kan påstå, at det sidste mærke er det fineste mærke, det smukkeste mærke i den serie. I 1920 var mit barndomshjem en meget nær nabo til domkirken, idet vi efter krigen som halvvejs husvilde flyttede fra Flensborg ind i præsteboligen i Præstegade, og min far havde kontor lige over for kirken. For en lille purk var det en meget bevæget tid, og især to ting står mejslet i erindringerne: kirken og de franske alpejægere.

Det er næppe for meget sagt, at Sønderjylland har fået sin rigelige andel i det danske frimærkes historie. Der kan sikkert skrives digre afhandlinger om kunstnere, gravører, historiske begivenheder og lignende, alt med tilknytning til frimærket i Sønder-

Skamlingsbankemærket er tegnet af den mest anvendte tegner til danske frimærker, Viggo Bang. Immervadbroen er tegnet af Mads Stage.

Landskabsserien med Haderslev Domkirke er tegnet af brødrene Alan og Sven Havsteen-Mikkelsen. De to brødre har sammen og hver for sig tegnet flere af de senere års fineste og mest anerkendte frimærker.

Og endelig er kirken i Christiansfeld tegnet af Margit Besiaxow.

Alle ovenstående frimærker er trykt på postvæsenets eget trykkeri.

jylland. Her har det kun været formålet at fortælle lidt om, at frimærker kan være an- det og mere end betaling for postale ydelser.

Grænselandet i 1930'ernes programlægning

AF ROAR SKOVMAND

I »DR 50«, den jubilæumsbog, Danmarks Radio har udgivet i anledning af sit 50 års jubilæum, fortæller professor, dr. phil. Roar Skovmand om de vanskeligheder, den danske radio mødte ved behandlingen af sønderjyske spørgsmål i tiden mellem de to verdenskrige. Landbrugs krisen og arbejdsløsheden gav mange problemer at slås med i programlægningen, men når Sønderjylland kom ind i billedet, blev det til et spørgsmål om udenrigspolitik.

Fodnoternes forkortelser henviser til:

PU: Programudvalgets mødereferater.

RR: Radiorådets mødereferater.

Inden for Danmarks område var den hårdest ramte landsdel den sønderjyske. Her var landbrugskrisens virkninger forstærket på grund af den kostbare genopbygning og driftsomlægning, som krig og genforening havde nødvendiggjort. Virkningerne tilspidse- des i kraft af det nationale modsætningsforhold i grænseegnene. Derved blev Sønderjylland et ømt punkt i den danske radios programlægning.

Som tidligere nævnt havde kammerherre Lerche i et af det nye programudvalgs første møder i 1926 understreget, at radioudsendelserne ikke i almindelighed måtte berøre nationalitetsspørgsmål, navnlig ikke de slesvigske forhold.

Da programudvalget skulle tage stilling til et forslag om at få transmitteret en sønderjysk aften på Københavns Rådhus i anledning af afstemningsdagen den 10. februar 1927, var der enighed om afslag både hertil, til et foredrag om Sønderjylland i Studenter- samfundet af forfatteren Gunnar Gunnars-

son og til at transmittere flere sammenkomster eller koncerter til fordel for indsamlingen til det nyoprettede »Landeværnet«.¹

Denne holdning havde ført til, at regeringen greb ind. Efter henstilling fra Venstres trafikminister Stensballe vedtog programudvalget i den følgende måned at transmittere Grænseforeningens »sønderjyske dag«, Dybbøldagen den 18. april. Men i juni blev der givet afslag på en opfordring til transmission af afsløringen af et mindesmærke i Haderslev for danske sønderjyder, der var faldet i verdenskrigen.²

Ingen grænsepropaganda

Denne tilbageholdenhed fra dansk side syntes sønderjyderne ikke blev gengældt fra tysk side.

Der kom »hjemlandsudsendinger« fra Kiel, og man frygtede, at der ville blive oprettet en ny sender i Flensborg, der kunne blive en farlig konkurrent til dansk radio – det var inden Kalundborgstationen var åbnet. Tyskerne havde travlt med at forære apparater til deres privatskoler i de nationalt udsatte egne i Nordslesvig. For »at opklare Forholdet og dæmpe en mulig forhastet Bevægelse for en dansk Station (i Sønderjylland), som kunde provocere til en tysk« besluttede radiorådet at indkalde repræsentanter for de danske sønderjyder til et møde i København.³

På dette møde, der fandt sted den 21. maj

1. PU 30/6 26 og 2/2 27.

2. PU 23/3 og 22/6 27.

3. RR 26/3 27.

1927, henviste kammerherren til en beslutning om at undgå grænsepropaganda, der var vedtaget på en international radiokonference i Geneve.

Han henviste til, at det var aftalt mellem ham og den tyske radioleder Ministerialrat Giesecke, at Lerche skulle gøre ham opmærksom på eventuel propaganda i den tyske radio – så ville den blive standset. Lerche henstillede til de syv sønderjyder, der var mødt op, at afvente udviklingen og bidrage til, at der så vidt muligt blev skabt ro om spørgsmålet i Sønderjylland. Det lovede de sønderjyske repræsentanter, deriblandt amtslæge dr. Lausten Thomsen, folketingsmand Holger Andersen og redaktør Niels Hansen fra Åbenrå. Men kort efter blev der opført en tysk radiostation i Flensborg.⁴

Transmission af afstemningsfest kritiseres

Den danske radio udviste fortsat forsigtighed.

Dog havde programudvalget i efteråret 1928 på Rosenkjærs forslag vedtaget at transmittere næste års afstemningsfest fra Folkehjem i Åbenrå, sønderjydernes kæreste samlingssted.

Det huede ikke tyskerne, og Reichs-Rundfunk-Gesellschaft henstillede til kammerherre Lerche, at transmissionen blev opgivet. Henvendelsen kom så sent, at Lerche måtte svare, at han ikke kunne hindre udsendelsen, men talerne var på forhånd censureret, og det var indskærpet foredragsholderne, at de skulle holde sig nøje til deres manuskripter.⁵ Men da Lerche sommeren efter mødte Ministerialrat Giesecke ved et møde i den internationale radiounion, måtte han love ham fremtidig at undlade sådanne transmissio-

ner, og dette blev tiltrådt af programudvalget.⁶

Derfor blev næste år Engbergs forslag om at transmittere en mindegudstjeneste fra domkirken i Haderslev på tiårsdagen for genforeningsafstemningen 1920 afvist af programudvalget. Det skete udtrykkelig »under Hensyn til de med Tyskland trufne Aftaler«. Det kom ikke til at gå stille af. Afvisningen blev kritiseret både i pressen og i folketinget. Kammerherren blev sammen med trafikministeren og udenrigsministeren kaldt til forklaring hos partiformændene i rigsdagen, men de måtte tage til efterretning, at afslaget var givet i henhold til »de imellem de europæiske Radiofoniselskaber trufne Aftaler om, at enhver Art af Grænsepropaganda bør undgaas pr. Radio«.⁷ Måske spillede det også ind – selv om akterne tier derom – at Lerche havde brug for Gieseckes støtte til at sikre Danmark gode bølgelængder.

En sønderjysk udsendelse om året

Men i det samme møde i programudvalget, hvor Lerche havde refereret dette møde, blev det vedtaget, at Dybbøldagen igen skulle transmitteres fra København.

Det blev den også de følgende år, mens Engbergs forslag om at få transmitteret en spejdersammenkomst på Dybbøl i en »drengetime« 1931 blev afvist. Det skete med henvisning til, at »man efter Aftale med den tyske Radiofoni kun holder een sønderjysk Udsendelse om året, »Den sønderjyske Dag««. Kammerherren forsvarede på et møde i radiatorådet denne begrænsning med, at når Reichs-Rundfunk på sin side loyalt overholdt overenskomsten om, at begge parter skulle undgå grænsepropaganda i radioen, var det i Danmarks interesse at vise tilbage-

4. RR med sønderjyderne 21/5 27. Om Flensborgstationen 3/12 27, 14/1 28.

5. PU 21/11 28. RR 9/2 29.

6. PU 12/6 29.

7. PU 11/12 29, 15/1, 22/1 og 5/2 30.

Sønderjydernes mangeårige talsmand, fhv. minister H. P. Hanssen, holder radiotale i Studenterforeningen den 13. februar 1936.

holdenhed – også i betragtning af, at tyskerne havde fået en radiostation i Flensborg, men vi havde ikke nogen i Sønderjylland. Der havde jo været ønske om det, og radiorådet havde i januar 1928 reserveret midler dertil, men med det forbehold, at det var forbundet med »pekuniære« betænkeligheder, og stationen skulle kun anlægges, »hvis Ministeren af andre Grunde fandt det ønskeligt« – og det gjorde Stensballe ikke.⁸

Kun én gang om året! Det var barske vilkår. Da der den 14. september 1930 skulle afholdes rigsdagsvalg syd for grænsen, hav-

de den konservative Bindslev skriftligt foreslået, at de danske valgtal syd for grænsen efter valget skulle kommenteres i radioen af Jacob Kronika eller A. Svensson, begge sønderjyske redaktører. Her var ikke tale om propaganda, hævdede Bindslev i radiorådet, men om positive oplysninger, som de sønderjyske foreninger var stærkt interesseret i at få frem. Formanden for Grænseforeningen, rektor H.P. Hansen, havde slået til lyd herfor i Berlingske Tidende. Formanden henviste igen til den dansk-tyske radioaftale, og han blev støttet med andre argumenter af Rée og J.A. Hansen. De var kede af, at sagen var blevet pressestof, og de fremhævede, at de ledende sønderjyder havde slået

8. PU 5/2 30, 28/1 og 8/4 31. RR 9/9 30 og 14/1 31.

sig til tåls med den ordning, der var truffet. Et foredrag om grundene til det danske stemmetals tilbagegang syd for grænsen ville uvægerlig fremkalde et foredrag i tysk radio om tysk sejr. Bindslev ændrede derefter sit forslag til, at valgresultatet i Sydslesvig skulle kommenteres, eventuelt af en af de udenrigspolitiske foredragsholdere.

Hans forslag blev forkastet med alle stemmer mod hans, men dagen efter fandt programudvalget udvej. Det vedtog, at redaktør Holger Angelo skulle opfordres til at tale i radioen om de tyske valg og i denne forbindelse – efter »Instruktion« fra J.A. Hansen – også om det danske mindretals valg- tal.⁹

Nye vanskeligheder efter regeringsskiftet

Efter det tyske regeringsskifte i sommeren 1932, der banede vej for nazisternes magtovertagelse, var det slut med tyskernes loyalitet. I tysk radio var der bebudet transmission af Slesvigholstenerforbundets årsmøde i Eckernförde først i september. Talerne emner lød ret aggressive, og i radiorådets møde den 26. august henstillede Réé, at rådet skulle henvende sig til den tyske radiofoniledelse for at få hindret transmissionen.

Kammerherre Lerche mente dog, at titlerne »Slesvig-Holstens Grænseopgaver« og »De tyske Opgaver i Nordslesvig«, ikke gav tilstrækkelig begrundelse for en henvendelse. Aftalen mellem radiofoniledelserne stod jo ved magt, men han måtte indrømme, at den nye tyske regering formodentlig havde et noget andet syn på den slags spørgsmål end de tidligere regeringer. Han ville dog foretrække at aflytte udsendelsen og så bagefter protestere, hvis der var grund dertil.

Det var ikke nok, hævdede Réé. Han foreslog, at det blev meddelt Reichs-Rundfunk, at radiorådet så med betænkelighed på denne udsendelse. Han blev støttet af J. A. Han-

sen og især af Bindslev. Formanden gik derefter med til »i forsigtige vendinger« at gøre Reichs-Rundfunk opmærksom på, at man nærede betænkelighed.

Såfremt rigsledelsen fastholdt, at transmissionen skulle gennemføres, gik man fra dansk side ud fra, at foredragene ville blive censureret af den tyske radioledelse. Beslutningen herom blev dagen efter meddelt i dagspressen. Der kom ikke noget direkte svar til den danske radio, men Reichs-Rundfunk lod bladene vide, at den dansk-tyske aftale kun gjaldt udsendelse af afstemningsfester, og Eckernförde-mødet var ingen afstemningsfest.¹⁰

Men hvis Schleswig-Holsteiner Bunds møde ikke var nogen afstemningsfest, var det i hvert fald præget af propaganda. De to talere, foreningens formand og de tyske nordslesvigeres folketingsmand, pastor Johs. Schmidt, Vodder, krævede begge grænsen flyttet mod nord, dog ikke ved magt.

Radiorådets medlemmer, som holdt møde få dage efter, den 9. september 1932, fandt talerne »ret udfordrende« i national henseende, men de var klar over, at der næppe kunne opnås noget ved at rejse sagen officielt. Rådet måtte fastholde det standpunkt, det hidtil havde haft.

Men når trufne aftaler ikke blev respekteret fra tysk side, sagde J.A. Hansen, så kunne man ikke i fremtiden fra dansk side forholde sig, som man havde gjort i 1930, da man nægtede transmission af en mindegudstjeneste fra Haderslev Domkirke.¹¹

Tiltagende grænsepropaganda i tysk radio og danske reaktioner

Aftalerne blev ikke længere respekteret fra tysk side. Den 29. marts 1933 refererede formanden i radiorådet indberetninger sendt fra det danske konsulat i Flensborg til udenrigsministeriet om tiltagende grænsepropa-

10. RR 26/8 32. Avisaarbogen 27/8 og 1/9 32.

11. RR 9/9 32.

ganda i tysk radio. I april 1933 kom der – atter fra et nazistisk møde i Eckernförde – trusler om nærforestående grænseflytning, om nødvendigt ved magt. Som modtræk besluttede de sønderjyske ungdomsorganisationer nu at lægge kræfterne sammen. De arrangerede store stævner i sommeren 1933 og bad radioen transmittere dem. Programudvalget var betænkeligt og lod spørgsmålet gå videre til udenrigsministeriet. Ved det største af møderne, på Dybbøl den 11. juni, ville programudvalget kun transmittere fhv. minister H. P. Hanssens tale. På organisationernes vegne svarede sognepræst N.P. Nielsen: »Så giver vi helt Afkald på Transmissionen... Medens Tyskerne benytter ethvert Grænselandsstævne til Transmission, synes Statsradiofonien ikke at have nogen særlig interesse for vort eneste virkelige store nationale Spørgsmål.« For anden gang forelagde programudvalget sagen for udenrigsministeriet. Resultatet blev en mere omfattende transmission af stævnet, og da »Det unge Grænseværn«, som blev sammenslutningens navn, kom igen i oktober med anmodning om transmission af et efterårsmøde, blev den efterkommet.¹²

Næste sommer bad Det unge Grænseværn om at få transmitteret et nyt stævne, denne gang på Skamlingsbanken. Blandt talerne var fhv. minister H. P. Hanssen og professor Lauritz Weibull fra Lund, mens professor Vilhelm Andersen skulle holde bårtale. Programudvalget vedtog, at kun bårtalen skulle transmitteres. Så lod Vilhelm Andersen radioen vide, at hvis man ikke af hensyn til sagen ville bringe en mere omfattende transmission, måtte han give afkald på at få bårtalen udsendt. Men programudvalget fastholdt sin beslutning. Den blev derefter drøftet i radiorådet, hvor formanden oplyste, at udenrigsministeriets direktør, kammerherre H. A. Bernhoft, havde udtalt sin tilfredshed

med programudvalgets holdning og tilføjet, at den slags udsendelser blev fulgt med stor opmærksomhed fra tysk side.¹³

Ved en senere lejlighed, da Nedergaard fandt programudvalget for tilbageholdende over for transmissioner vedrørende Sønderjylland, svarede Réé: Programudvalget er ikke bange for nationale udsendelser, men foretrækker »vægtige, kulturelle og oplysende Udsendelser angående de sønderjyske Forhold fremfor at transmittere nationalistiske Møder og deslige«.

En udsendelsesrække om Sønderjylland

Den linie havde programudvalget lagt allerede i december 1933, da det på forslag af foredragsudvalget vedtog en foredragsrække, hvor sagkyndige skulle behandle landbrugets stilling, arbejdsløshedsspørgsmålet og forholdene i kirke og skole i landsdelen. I efteråret 1934 vedtog programudvalget foredrag om de sønderjyske flækker, de tyske organisationer og de sociale forhold, og i sommeren 1935 planlagde foredragsudvalget en udsendelsesrække om Sønderjyllands historie fra den nationale vækkelse til genforeningen. Også denne plan blev vedtaget i programudvalget.¹⁴

Bristede aftaler

Indtil 1932 havde programudvalget, når det drejede sig om Sønderjylland, faktisk været bundet på hænder og fødder ved de gentleman-aftaler, som kammerherre Lerche og Ministerialrat Giesecke havde indgået i bedste mening og i Folkeforbundets ånd. Parolen var: Kun én sønderjysk dag om året!

Efter 1933, da de nye herskere i Tyskland lod hånt om disse gentleman-aftaler, kom der mange sønderjyske dage i radioen. Bevægelsesfriheden var blevet større, skønt programudvalget gang på gang måtte sikre

12. PU 29/3, 19/4, 26/4, 3/5, 17/5, 24/5 og 11/10 33.

13. PU 30/5 og 20/6 34. RR 4/7 34.

14. RR 3/4 35. PU 6/12 33, 19/9 34 og 24/7 35.

sig rygdækning i udenrigsministeriet. Ministeriets principielle holdning kom klart til udtryk, da det i marts 1938, på et tidspunkt hvor uvejrsskyerne trak tæt sammen over Europa, lod radiorådet vide, at konsulatet i Flensborg havde meddelt, at der kom et stigende antal udsendelser fra Nordslesvig i den tyske rigssender Hamborg for at styrke forbindelsen mellem unge på begge sider af grænsen. Udenrigsministeriets kommentar gik ud på, at man fra dansk side har lagt vægt på »at undgaa Udsendelser, der kan foranledige en for Danmark uønsket Polemik«. ¹⁵ Trods alt tillod tøjreslaget, at programudvalget ikke behøvede at nøjes med, hvad Rée havde kaldt »vægtige, kulturelle og oplysende udsendelser«.

Afstemningsdagen den 10. februar havde indtil 1933 været tabu. I 1934 ønskede Grænseforeningen en udsendelse omkring denne dag med rektor H.P. Hansen som taler og med sønderjyske sange. Udenrigsministeriet blev spurgt og sagde ja, men ønskede, uden at det måtte meddeles videre, at se foredragsholderens manuskript. ¹⁶

Afstemningsdag, Dybbøldag og genforeningsdag

Næste år anmodede Det unge Grænseværn om at få transmitteret et friluftstævne i Løgumkloster omkring genforeningsdagen den 15. juni 1935. Også den havde hidtil været tabu. Men der blev givet grønt lys for taler af formanden, lærer P. Marcussen, og fire unge sønderjyder, ja tilmed for en sydslesviger, redaktør Tage Jessen. ¹⁷

Fra nu af blev disse mindedage faste bestanddele i radioprogrammet – indtil besættelsesårene.

Den 10. februar blev fra 1936 i praksis

15. Skrivelse oversendt fra Ministeriet for offentlige Arbejder 10/3 38, forelagt i PU 16/3 38.

16. PU 10/1 34.

17. PU 24/4 35.

reserveret Det unge Grænseværn, ligesom Grænseforeningen havde fået hævd på Dybbøldagen den 18. april. På Grænseværnets program for afstemningsfesten 1936 stod den unge P. Marcussen side om side med sønderjydernes erfarne førstemand H. P. Hanssen, på programmet i 1940 den unge historiker Troels Fink sammen med mænd som amtmænd, grev Otto Schak og »den lille bager«, den socialdemokratiske folketingsmand J.P. Nielsen fra Dynt.

Den tredje mindedag, genforeningsdagen, var ikke forbeholdt nogen organisation. Et år kunne man transmittere indvielsen af et forsamlingshus, et andet et stævne på Dybbøl med statsminister Th. Stauning og Christmas Møller på talerstolen. Eller man kunne bringe et interview ved redaktør Svend Thorsen med en af dem, der havde taget deres tørn for danskheden i årene før og efter genforeningen. ¹⁸

De faste, tilbagevendende mindedage fik deres udsendelser, men det gjorde også jubilæumskalenderen. Alene i året 1938 vedtog programudvalget at transmittere et lokalt mandskors 60-års jubilæum – ganske vist Frøslevs, Nordslesvigs ældste – endvidere foreningen »To Løvers« 50-års jubilæum og endelig en mindehøjtidelighed fra Sønderborg Kirke på 75-årsdagen for stormen på Dybbøl. ¹⁹

Flere sønderjyske dage

I samme år blev både Grænseforeningens sendemandsmøde og Grænseværnets årsmøde transmitteret, det sidste også med en taler fra Sydslesvig, redaktør Ernst Christiansen. ²⁰

Og hertil kom stadig en række »vægtige, kulturelle og oplysende udsendelser« i for-

18. Jfr. bl.a. PU 11/12 35, 25/3 36, 26/5 og 8/12 37, 11/5 og 2/11 38, 4/1, 1/2 og 10/5 39, 3/1 og 31/1 40. Om Thorsen-interviews: 4/11 34, 26/5 37, 27/4 38, 10/5 39.

19. PU 4/5, 10/8 og 30/11 38.

20. PU 4/5 38.

længelse af den linje, programudvalget havde udstukket i efteråret 1933.

Der var således kommet mange sønderjyske »dage« til den ene, man måtte nøjes med før 1932. Når tyskerne ikke lagde bånd på sig selv, måtte danskerne regne med at have friere hænder. Dog ikke helt frie. Ved transmissioner krævede programudvalget manuskript indsendt. Det kunne i nogle tilfælde virke barokt. I 1936 meddelte Augustenborgs Bys nye forsamlingshus, hvis indvielse skulle transmitteres, at det ikke var muligt at skaffe manuskript til fhv. minister H. P. Hanssens tale, »da han ikke plejede at gøre dette«. Programudvalget frafaldt kravet, der i dette tilfælde må være stillet ved en fejltagelse, men i andre blev det fastholdt.²¹

Ved et møde, som Grænseforeningen holdt i Odd Fellowpalæet 1937, skulle blandt andre seminarielærer Claus Eskildsen tale, stærkt angrebet af tyskerne efter at have udgivet sin »Dansk Grænselære« året før. Kammerherren, der selv havde gennemlæst hans manuskript, fandt, at der i hans tale »var indeholdt en Del, som ikke kunde siges«, og deri fik han medhold hos programudvalget. I forsommeren 1939 var den grænsepolitiske situation blevet så ømtålelig, at det utvivlsomt var årsag til, at programudvalget hverken ville transmittere Grænseforeningens sendemandsmøde eller Grænseværnets årsmøde. Det lykkedes dog Grænseforeningen at redde sig en halv times udsendelse.²²

Problemer om valgudsendingerne

Et uløseligt problem blev radoråd og programudvalg stillet overfor ved det tyske mindretals valgudsendinger efter nazismens magtovertagelse i Tyskland. I henhold til en vedtagelse fra 1932 skulle radioen give plads til et valgforedrag for hvert af »de af Inden-

rigsministeriet anerkendte Partier, der er anmeldt ved Liste med mindst 10.000 Underskrifter«. ²³

Ved folketingsvalget i efteråret 1935 var L.S.-tilhængeren Wilhelm Deichgräber valgtaler for det slesvigske parti. Ingen havde ført en voldsommere agitation mod det danske styre end han, og efter hans radiotale den 13. oktober vedtog programudvalget under påvirkning af protester fra Sønderjylland, at det ved kommende folketingsvalg måtte forlange manuskript fra dem, der talte på Det slesvigske Partis vegne.²⁴

Denne beslutning blev angrebet af Bomholt i radorådet. Han forkastede censur, men foreslog en anden løsning: at taleretten i radioen blev begrænset til repræsentanter for de udvalgsberettigede partier på rigsdagen. Kammerherre Lerche hævdede, at man måtte fastholde den gældende regel, også han afviste censur.

Men rådet vedtog – ganske vist med knebent flertal – et forslag stillet af Oluf Steen. Det gik ud på, at »de på Rigsdagen repræsenterede Partier faar Adgang til ved en Repræsentant for hvert Parti at holde et Foredrag efter de sædvanlige Regler, naar Partierne fremsætter Anmodning derom til Statsradiofonien«. ²⁵

Forskellen fra den gældende regel bestod i, at ved den nye blev de danske nationalsocialister udelukket fra radioen ved næste valg.

Det næste valg var valgmandsvalget til landstinget den 15. september 1936. Den tyske foredragsholder var denne gang dr. Lorenz Christensen, og også han førte et voldsomt sprog mod Danmark. På radorådets første møde efter valget var alle medlemmer enige om, at ytringsfriheden var misbrugt, og at den vedtagne ordning vedrørende valgtalerne ikke kunne opretholdes.

23. Jfr. Lerches oversigt ved PU 8/2 39.

24. PU 23/10 35.

25. RR 6/11 35, 8/1, 8/7 og 5/8 36.

Men hvad så? Rée foreslog, at man fremtidig lod en repræsentant for det tyske mindretal få ordet uden for valgtalernes række, hvorefter en dansk taler, en ikke-politiker med indsigt i de nationale problemer, kunne supplere og berigtige det første indlæg. Imidlertid henstillede formanden, at sagen blev overvejet – inden næste valg.²⁶

En løsning, der ikke blev en løsning

Radorådets ubeslutsomhed over for dette problem virkede forstemmende i Sønderjylland. Folketingsmand J.P. Nielsen, der nød tillid i alle danske kredse og hengivenhed blandt arbejderne, brugte stærke ord: De folk, der sad i radiorådet, trængte til afløsning, når de tillod en repræsentant for det tyske mindretal at holde ucensureret foredrag.²⁷

Det var imidlertid en løsning, som programudvalget havde anvist, men radiorådet afvist – med gode grunde, deriblandt Bindslevs: at indskrænkning af ytringsfriheden var skadelig i sig selv, og at det ville skade forholdet til Tyskland, hvis man gav det tyske mindretal en undtagelsesstilling.²⁸

Problemet blev ikke løst, heller ikke ved folketingsvalget i april 1939. Da gik radiorådet i samråd med de store partier simpelt hen uden om problemet ved at beslutte, at der slet ikke skulle holdes valgforedrag. Man ventede jo flere valg som følge af grundlovsændring, men de kom ikke, fordi forfatningsforslaget blev forkastet ved folkeafstemningen i maj.

Inden rådets beslutning blev taget, henvendte Rosenkjær sig til statsminister Stauning og rejste efter hans opfordring til Åbenrå og talte blandt andre med den ind-

flydelsesrige direktør Martin Hammerich. Sønderjyderne gav deres tilslutning til den holdning, der blev vedtaget.²⁹

Sammenhold på tværs, når det gjaldt Sønderjylland

Når det gjaldt grænselandet, udviskedes de skillelinjer, der ellers fandtes mellem de grupper, der havde ansvaret for radioprogrammerne, mellem råd og udvalg, mellem regeringspartier og opposition. De skel, som i genforeningstiden var opstået mellem dem, der holdt på en grænse nord for Flensborg, og dem, der ville have Flensborg og dele af Sydslesvig indlemmet i Danmark, var faldet bort som følge af danskhedens talmæssige svækkelse syd for grænsen og især under indtryk af de krav om grænseflytning mod nord, som tyskerne syd og nord for grænsen stillede ved alle lejligheder efter 1933, også i deres valgtaler forud for rigsdagsvalg, dog uden på noget tidspunkt at få støtte fra den tyske rigsregering.

I denne situation nød fhv. minister H.P. Hanssen en tillid som aldrig før. Ingen bestred mere, at hans urokkelige fastholden ved nationalitetsprincippet i årene 1918-20 havde været fremsynet og skabt de bedste muligheder for en holdbar grænse. I marts 1933, da foredragsudvalget efter Hitlers magtovertagelse bad ham holde et foredrag om »Tyskland i Øjeblikket«, foretrak han selv at tale om Tyskland og Sønderjylland. Han blev nu atter samlingsmærke, også for de unge i landsdelen. Gang på gang stod hans navn på listen, når Det unge Grænseværn sendte radioen forslag til transmission af dets stævner.

I december 1933 vedtog programudvalget, at han skulle opfordres til at holde årets nytårstale i radioen den 1. januar 1934. Foredragsudvalget brugte ham også som rådgiver. Da redaktør L. P. Christensen fra Flens-

26. RR 7/10 36.

27. På et møde i Det unge Grænseværn 13/10 36. Jfr. J. A. Hansen i PU 14/10 36.

28. Brev fra Bindslev til radiorådet 2/8 36. RR 5/8 og 7/10 36.

29. RR 16/2, 1/3 og 11/3 39. Jfr. samtale med Jens Rosenkjær 29/10 74.

borg Avis i efteråret 1934 foreslog radioen at bringe et foredrag om det danske samlingssted Borgerforeningen i Flensborg, blev H. P. Hanssen hørt, og på hans anbefaling blev redaktør Ernst Christiansen fra Flensborg opfordret til at tale om emnet.³⁰

De ivrigste fortalere i radiatorådet for oplysning om Sønderjylland og udsendelser derfra var den konservative Bindselev og venstremændene Réé og J. A. Hansen. De mødte ikke modstand i råd og udvalg, men

af og til tøven hos kammerherre Lerche. De følte trang til at tage til genmæle, når der blev rettet angreb mod rådet for manglende indgreb over for de kræfter, der søgte at underminere danskheden.³¹

Men radioens hænder var ikke helt frie. De emner, der vedrørte Sønderjylland, kunne være så delikate, at de måtte forelægges udenrigsministeriet. Det skete i 1930'erne altid på radioens, aldrig på ministerens initiativ.

30. PU 1/3 og 13/12 33, 7/11 34.

31. Jfr. J. A. Hansen PU 14/10 36.

Berigtigelse

Der stod i månedsskriftet nr. 4/5 1976, side 138 i Grænselandsdagbogen en meddelelse, dateret 7. februar, om klassekvotienter i danske og tyske skoler på begge sider af grænsen. For de danske skolers vedkommende er tallene forkerter, og jeg tror også, at de meddelte tal for de tyske skoler er forkerter.

I et skolevæsen, der er udstrakt over et stort geografisk område som mindretallenes skolevæsen er, kan det ikke lade sig gøre på forsvarlig måde at få helt de samme gennemsnitlige klassestørrelser som i de offentlige skolevæsen. Det hører også med i billedet, at ved en række skoler er flere årgange i samme klasse.

For de danske skoler i Sydslesvig gælder de nyeste sikre tal for skoleåret 1975–76. Jeg vil gerne sammenligne med tallene for samtlige folkeskoler i Danmark for skoleåret 1973–74, som det fremgår af en offentliggjort statistik for folkeskolen.

I Sydslesvig går knap en trediedel af ele-

verne i ikke-årgangsdelte klasser, hvor den gennemsnitlige klassestørrelse er 15,71. I folkeskolen i Danmark var i 1973–74 klassekvotienten i ikke fuldt årgangsdelte skoler 13,6. De to trediedele af eleverne i Sydslesvigs danske skoler går i fuldt årgangsdelte eller næsten fuldt årgangsdelte klasser med en klassekvotient på 19,24. I 1973–74 var den gennemsnitlige klassestørrelse i Danmark fra 1.–10. årgang på 19,9. Endelig kan det oplyses, at i vore hjælpeklasser er klassekvotienten på 9,6, mens specialklasserne i Danmark i 1973–74 havde en klassekvotient på 7,9.

Der udfoldes fra skoleforeningens side store bestræbelser for at få klassekvotienter, som også er økonomisk forsvarlige. I de offentlige tyske skoler i Slesvig-Holsten er klasserne gennemgående større end i de danske skoler, hvor vi tilstræber at følge danske normer.

Chr. Thorup Nielsen.

Svundne tiders rejsende oplever Sydslesvig

EN FRANSK ADELSMAND
LANDER 1680 I TØNNING
AF TORBEN GLAHN

I 1680 sejlede en fransk adelsmand, der kalder sig Beaujeu, fra Danzig til Helsingør og derfra videre til Tønning. Beaujeu er vist nok identisk med Francois Paulin Dalerac, der var knyttet til det polske hof. I sine erindringer: »Memoires du chevalier de Beaujeu«, der første gang blev trykt 1698 fortæller han om sin rejse. Nedenstående afsnit er oversat af overbibliotekar Torben Glahn, København, titl. Flensborg.

På et tidspunkt »føjte kaptajnen, som havde fundet ud af, at hans skib var læk på et sted, der var meget vanskeligt at reparere, sig tvunget til at finde et sted at kaste anker. Efter hans skøn var vi ikke langt fra Ejderens munding, og da han selv var fra byen Tønning, der ligger ved indsejlingen til denne flod, valgte han tanken om at gå på grund ved Holstens kyst nær ved denne by fremfor at blive på havet, eftersom han ikke kunne gøre det uden at risikere skibet. Vi vendte altså stævnen i den retning til venstre for den kurs vi havde taget før, idet vi til højre genkendte øen Helgoland, som ligger mellem floderne Ejderen og Elben i samme afstand fra dem begge, og kom sidst på dagen ind i en slags bugt på bredden af hertugdømmet Holsten ved Ejderens munding, uden at være stødt på grund. Om natten fulgte en dyb stilhed efter stormen, og havet blev kun oprørt af en hel bunke springende »søhunde«, som gjorde et forfærdeligt spektakel i denne bugt, idet de sprang tre fod op af vandet. Jeg kalder dem »søhunde« – efter matrosernes betydelinger, nuvel, det var nogle uhyre store

fisk, som lignede marsvinene i Middelhavet.

Næste dag sejlede vi ind i floden, som er ret lille, men dyb, den danner en lille havn foran byen Tønning, hvor vi fandt nogle skibe af samme størrelse som vore, og det blev her, at jeg lod skaden udbedre. Tønning var oprindelig en befæstet by. Da kongen af Danmark havde taget den under de sidste stridigheder mellem ham og hertugen af Holsten, hans nabo og nære slægtning, havde han ladet den rasere, således at den nu kun er en åben flække, men hyggelig og vel bygget. Jeg mødte først en mand, der talte fransk, som havde været embedsmand hos den afdøde marskal de Grammont, og som solgte vin der på stedet. Hans værtshus var mødested for alle byens bedre borgere, som tilbragte dagen med at snakke politik, mens de nød vin og tobak.

Den landsdel, hvori Tønning ligger, er en del af hertugdømmet Holsten, hvor hovedstaden kaldes Frideric-Stad, efter den prins, som har bygget den, det er en (fransk) mil højere op ad samme flod, og hertugens sædvanlige residens; denne prins er overhovedet for eller ældste gren af huset Holsten. Det var derfra den gamle hertug af Holsten i vore dage sendte de to ambassadører, om hvem beretningerne har vakt megen røre over land til Ispahan, hovedstaden i Persien for at oprette et handelscentrum.

Om aftenen sejlede jeg med en båd fra Tønning og kom med tidevandet ca. en halv mil op ad floden Ejderen, her ligger en lille landsby, hvor man tager postvognen, som går derfra to gange om ugen til Hamborg, der ligger fjorten tyske mil borte fra Tønning, og det tager seksogtredivetimer, når man rejser dag og nat. Man kører på denne vej gennem hele Holstens bredde.

Universalmiddel mod tørst, tobakshunger og søsyge

I en lille artikel i *Skalk* (nr. 6, 1976) fortalte museumspædagog Inge Adriansen, Sønderborg, om »Stene for brød«.

Denne artikel gav en helt uventet reaktion i form af ca. 20 henvendelser med supplerende oplysninger om anvendelse af småsten for at dulme på sult og tørstplage. Her fortælles om indholdet af disse breve, hvoraf en del var fra Sønderjylland.

At gå og sutte på en lille sten kan afhjælpe tørst og dulme sultfornemmelser. Som bevis herpå ligger der en lille sten i udstillingen om 1864 på museet på Sønderborg Slot. Den blev benyttet af en soldat under den opslidende march fra Danevirke til Dybbøl 5.-6. februar 1864, og han lod senere stenen indsætte i sin urkæde.

Blandt adskillige andre eksempler på anvendelsen af suttesten under krige kan nævnes, at Svend Anker Hanssen fra Nørremølle under første verdenskrig oplevede at blive afskåret sammen med ca. 10.000 andre tyske soldater fra den øvrige del af fronten ved »Chemin des Dames« i Nordfrankrig. I otte dage lå de på marken tæt sammentrængt. Første dag spiste de straks deres beskøjt i troen på, at den skulle udgøre morgenmaden, men en enkelt beskøjt blev den daglige madration i otte dage. Mange soldater reddede sig da ved at samle en passende sten op og sutte konstant på den. Hermed fremmes spytssekretionen, og tørstplagen afhjælpes.

Svedskesten mod tørst

Også i fredstid kan man være forhindret i at få stilnet elementære behov. Herom fortælles i et brev fra overlærer Peter Petersen i Brandrup:

I begyndelsen af 1930'erne blev landevejen Søgård-Kværs-Tørsbøl-Hokkerup anlagt. Det var en periode med økonomisk krise og stor arbejdsløshed. I den varme forsommer i 1932 var det hårdt at udføre vejarbejde, og alligevel blev arbejderne misundt af mange. Understøttelserne var små, og arbejde var eftertragtet uanset arten. Blandt vejarbejderne var Jørgen Petersen, Tørsbøl. Han var netop begyndt at arbejde efter en vinters ophold på Gråsten Landbrugsskole. Det var en brat og barsk forandring at bruge en skovl i stedet for en blyant eller pen. Arbejdstempoet var hårdt, og ofte stod en snes arbejdsløse og så til. Vejmand Marius Larsen, Tørsbøl sagde senere: »De ventede kun på, at en af vejarbejderne skulle styrte af udmattelse, så den hurtigste af dem kunne gribe den styrtes skovl for at overtage hans arbejde.« Jørgen Petersen led meget af tørst, og en af hans arbejdsfæller Andreas Møller gav ham da dette råd: »Du skal tage en svedske, spise kødet og så gå med svedskestenen i munden. Den kan du suge på hele dagen, hvis det skal være, så mærker du ikke meget til tørsten.«

Rådet blev fulgt og hjalp Jørgen Petersen gennem den varme sommer i de år, da arbejdsløshed var en virkelig trusel.

Tobaksafvænning

Men ikke blot sult og tørst kan afhjælpes med suttesten. Også til tobaksafvænning kan en lille sten gøre nytte.

Marcus Lauesen fortæller om sin fars anvendelse af suttesten i bogen »Mor« (1961): »Det var under den første store krig, da han ikke mere kunne få sine skrår, mens der endnu var lidt svedsker at få hos købmanden, da gik han, som så mange andre, og

tyggede svedskestene, – indtil han blev vænnet helt af.«

Mod søsyge

Tobaksafvænning er ét, og søsyge noget helt andet. Men også her gør vore små suttesten nytte: Kaptajn Brag på dampskibet Rota, som gik i rutefart mellem Sønderborg og Åbenrå før første verdenskrig, havde altid en lille oval sten i vestelommen. Den tilbød han beredvillig til passagererne med ordene: »Her har du en »æcht vammelsten.« Så længe du har den i munden, kan du ikke kaste op.« Dette er jo så sandt, som det er sagt, idet stenen jo må komme først, og så havde kaptajn Brag ingen ansvar.

Begrebet »vammelsten« er ikke kun kendt på fjorddamperen Rota. I »Schleswig-Holsteinisches Wörterbuch« af O. Mensing 1928 står følgende om »Babelsten«: Betegnelse for lille sten, som hjælper mod søsyge, hvis man altid beholder den i munden. Midlet kendes bl.a. fra Ditmarsken.

Kirsebærsten kan også bruges

Disse oplysninger om anvendelsen af suttesten er blevet bekræftet af breve fra den øvrige del af landet. Suttesten syntes bedst kendt i spejderkredse, og dette skyldes, at Baden Powell i »Spejderbogen« omtaler rådet, som han lærte hos indianerne. Andre har fundet på det enkle trick af sig selv: Alfred Nielsen i Ejstrupholm var indkaldt til sikringssyrken i 1917. Under den første, længere march så han flere kammerater drikke grøftevand. »Da startede jeg med at tage en lille sten – min første. Hen på sommeren ombyttede jeg den med en kirsebærsten. En sten af denne slags brugte jeg indtil 1974 (d.v.s. i 54 år). Da jeg fik mine første kunstige tænder, da var det som om det ikke rigtigt passede sammen.« Alfred Nielsen bemærker, at han aldrig har brugt

skrå, så kirsebærstenen har i årenes løb været meget besparende.

Suttesten og fodboldspil

Vi vil afslutte disse eksempler på suttestens mangfoldige anvendelser med en beretning fra den del af Danmark, hvor anvendelsen af suttesten tilsyneladende har været mest udbredt: Færøerne. Fhv. landsstyremand Sómal Petersen i Klaksvik fortæller, at småsten i munden tidligere var almindeligt anvendt af folk, der skulle klare stærk gang eller løb i længere tid. Selv marchglade syddanskere må imponeres, når de hører, at færinger over 75 år kan gå ca. 5 km pr. time i snesjap – vel at mærke med en sten i munden. Rådet er kendt af alle ældre færinger og blev også praktiseret ved fodboldkampe tidligere. Før starten af kampen gik spillerne hen over banen og så ned i jorden for at finde en passende sten. Da banerne var grusbelagte, var der sten nok at vælge iblandt.

Efter det spring til Nordatlanten vender vi tilbage til Sønderjylland. Her slutter Peter Petersen, Branderup, sit brev med at konkludere: »Midlet synes at være kendt af nogle få. Jeg kender det ikke fra det danske militær. Min far, der har været tysk soldat i syv år, deriblandt 1914–1918, kendte det ikke, skønt han ofte omtalte tørst og anstrengelse.«

Denne konklusion bekræftes af gennemlæsning af de mange breve om suttesten. Suttesten har været udbredt over et stort område men øjensynligt kun anvendt af få.

Kilde

Skalk 6, 1975, s. 27–29.

Breve i arkivet på Museet på Sønderborg Slot. Følgende personer er citerede i denne artikel: P. M. Jacobsen, Ballerup, Alfred Nielsen, Ejstrupholm, Peter Petersen, Branderup, Rigmor Petersen, København, Sómal Petersen, Klaksvik.

Boganmeldelser

Vestkyst og Vadehav

Den initiativrige forfatter og forlægger, lærer H. E. Sørensen, Skærbæk, er af stormfloderne i vinter blevet inspireret til sin nyeste bog: »Vadehavet – marsk og mennesker«.

Man mærker tydeligt læreren gennem den pædagogiske indsamling og præsentering af stoffet. Hvor en journalist ville begynde med reportagen om de to stormfloder den 3. og 20.–21. januar, tager H. E. Sørensen fat forfra med afsnit om Vadehavet – Landet synker – Tidevand – Højvandet kommer – Marsk – Planter – Dyreliv osv. osv.

Landet synker. Ja, det har det gjort i mange år. Hvad der nu ligger 15 meter under vand, var landjord i den ældre stenalder, og landet synker stadig med en fart af 1,2 m pr. 1000 år, og det bliver derfor mere sårbart overfor stormfloder. I gamle dage sænkede marskbønderne yderligere landets niveau ved at grave den saltholdige marsktørv for at brænde den og udvaske salt af asken. Da havfladen nu ligger højere, må de nye koge indvindes på højere niveau, og man ser derfor i et snit gennem marsken, at de gamle koge ligger lavere end de nye.

Bogen er rigt udstyret med billeder, og i tilgift får man et lille vadehavsleksikon. Vi skal ikke gå på jagt efter detaljer, men når forfatteren nu selv indleder bogen med at definere Vadehavet som den del af Vesterhavet, der ligger indenfor de frisiske øer fra Holland til Ho bugt, kunne han gerne have orienteret om de egne, der længere sydpå er i farezonen, når stormfloden rejser sig. Der er dog en følelse af skæbnefællesskab, når oversvømmelserne rammer. Danskerne har jo også fra gammel tid interesser den vej. F.eks. brugte Kong Hans Haseldorfmarsken, der er blevet hårdt ramt under de to stormfloder i januar i år, som bytteobjekt, da han

i 1494 erhvervede sig Tørring len hos brødrene Ahlefeldt.

Den, der vil vide noget mere om Vestslesvig, kan løbe den let læste turistårbog 1974 igennem. »Mellem Tønder og Ribe« hedder den, og den er skrevet af rigsarkivar Johan Hvidtfeldt. Forskellen mellem de to bøger kan illustreres med et eksempel. H. E. Sørensen skriver om de blomstrende områder, som middelalderens stormfloder har sænket i dybet: »Man kan kun gætte på, hvor mange her boede, men sagnet vil vide, at der ved stormfloden i 1362 druknede ikke mindre end 200.000 mennesker mellem Elben og Kongeåen. En meget stor del af dem har levet i dette område.« Og Hvidtfeldt: »Myter og sagn fortæller meget om den store »manddrenke« i 1362. Beretninger siger, at 200.000 mennesker druknede på strækningen fra Hamborg til Ribe. Sådanne tal har dog intet med virkeligheden at gøre.«

Der anstilles også betragtninger omkring vestkystproblemer i hovedartiklen i årgang 1976, hefte 33, i skriftrækken fra Heimatkundliche Arbeitsgemeinschaft für Nord-schleswig. Artiklen, der er skrevet af dr. Rudolf Stehr, med titlen »Westküsten Impressionen«, bygger på erfaringer, Rudolf Stehr høstede, da han i 1936–37 arbejdede for overpræsidiat i Kiel med disse spørgsmål. Artiklen er meget læseværdig, men når man betænker, at dr. Stehr i 1976-årgangen af Deutscher Volkskalender har skrevet om de nordslesvigske småbaner »Mit Rauch und Dampf«, er det vanskeligt at tilbageholde et spørgsmål om, hvornår han når frem til de mere centrale begivenheder i hans tilværelse og det tyske mindretals historie.

Et centralt spørgsmål behandles i Heimatkundliches anden hovedhistorie, hvor dr. Gottlieb Japsen og dr. Gerd Callesen polemiserer

serer mod hinanden i en meningsudveksling om tredje bind af Åbenrå bys historie, nærmere betegnet afsnittet om det tyske min-

dretal. Sagen er så interessant, at vi vil vende tilbage til den i et senere nummer af Sønderjysk Månedsskrift. bjs.

Jens Vejmand i bil

Vejmandsklubben for det sønderjyske amt har udsendt et lille jubilæumsskrift, »Den sønderjyske vejmand gennem 50 år«, i anledning af, at det er 50 år siden den første sønderjyske vejmandsklub blev oprettet i Tønder.

Det sønderjyske vejnet, Danmark overtog ved genforeningen i 1920, var ikke alene ødelagt af fire krigsårs forfald, men det var også fra strukturens side meget mangelfuldt. Skulle man fra Åbenrå til Sønderborg måtte man over Kruså, og skulle man fra Åbenrå til Tønder, måtte man over Flensborg. Man skulle altså både reparere gamle veje og bygge nye. Sammenligner man med vejnettet i dag, er der jo tale om en kolossal udvikling.

Samtidig har vejmandene skiftet karakter. Det er ikke længere Jens vejmand, der sidder

der sidder bag skærmen og kløver sten. Det er ikke længere sådan, at en vejmand kun har fem km vej at holde, som det var dengang, en af hans vigtigste opgaver var at feje gruset tilbage til vejbanen, som regnen og trafikken havde skyllet ud til siderne.

Nu er vejmand i gammeldags betydning snart en saga blot, skriver Børge Diemer, formand for amtets tekniske udvalg i jubilæumsskriftet. Amtets vejmand er nu formænd, holdførere, maskinførere og vejmande, der fører tilsyn langs vejene i distrikter på helt op til 40 km.s længde, men de er dog stadig vejmande. Men den forskel er der i hvert fald, at sætter man nu en vejmand i forbindelse med en skærm, sidder han ikke længere bag skærmen, men biler hjem for at sætte sig foran skærmen.

Etnologiske ekstrakter

En videnskabsmand, der i nogle år havde været borte fra sit fag, fortalte engang, at han aldrig ville være i stand til at vende tilbage til sit speciale, fordi der hvert eneste år udkom metervis af ny litteratur på området, som han aldrig kunne nå at læse ind. Det er virkelig et problem at følge med, selv på et mere begrænset område, og derfor må man være taknemmelig for, at der udarbejdes oversigter, som det for eksempel sker i »Nefas Dokumentation nr. 1 – 1975« (der er udkommet med betydelig forsinkelse), et periodisk dokumentationsskrift for nordiske etnologer og folklorister.

Fra Nordslesvig gives der omtale af Morten Kamphøveners Borgerskaber i Aabenraa 1686–1867 (ved Olav Christensen) og Nordslesvigske præstearkiver I, Tørninglen provsti (ved Hans H. Worsøe), medens Karsten Lægdsmand udtrykker sin glæde over »Nordslesvigske museer«, Årbog 1974 for museerne i Sønderjylland, og han afventer med interesse de kommende årgange. Han behøver ikke at vente længe, for både årgang 1975 og 1976 foreligger allerede, inden Lægdsmands omtale af første bind er trykt.

I alt er der samlet henved hundrede bogomtaler i den lille publikation.

Grænselandsdagbog

VED FR. RUDBECK

SYD FOR GRÆNSEN

1. maj: Som ny forretningsfører for Dansk Kirke i Sydslesvig ansættes med virkning fra 1. september, assessor Detlev Lorenzen.

5. maj: Sydslesvigsk Forening har siden 1971/72 reduceret sit personale fra 39 til 29 medarbejdere. På et styrelsesmøde rejses spørgsmålet, om den bestående vandrelærerordning i samarbejde med Dansk Skoleforening kan ændres til en vandresekretærordning til gavn for de svage distrikter.

8. maj: Fhv. skoledirektør Bernhard Hansen dør 83 år gammel.

På akademiet i Sankelmark drøftes regionsproblemer ved den dansk tyske grænse med Euregio-området ved den hollandsk-tyske grænse som baggrund.

Amtsborgmester Erik Jessen, Sønderjyllands amt, peger i denne forbindelse på, at man ved den dansk-tyske grænse i virkeligheden har nået de samme resultater.

11. maj: På foranledning af landdagsmand Karl Otto Meyer besøger den slesvigholstenske landdags kulturudvalg Tønder, Højer og Ribe for at studere bevarelsen af gamle huse.

Danske institutioner og organisationer i Flensborg amt har i det forløbne år modtaget ialt 209.500 DM i tyske tilskud oplyses det på Sydslesvigsk Forenings amtsgeneralforsamling.

Landbrugsminister Günter Flessner meddeler, at den slesvigholstenske landsregering ikke går videre med planerne om en naturpark i vadehavsområdet.

17. maj: Kun som følge af medlemmernes indsats er det lykkedes at overvinde Nordfrisisk Instituts økonomiske vanskeligheder, oplyser instituttets formand Dr. Fr. Paulsen. En udbygning af biblioteket må dog udskydes til 1977.

Med 235 kurser og 3056 deltagere slutter Dansk Voksenundervisning sæsonen 1975/76. Det skønnes efter let nedadgående tal på danskholdene, at behovet for dansk-kurser tilsyneladende er mættet.

19. maj: Tyrkerne er i dag den største fremmedgruppe i Flensborg med 1130 over for 1020 danske statsborgere, som udgør den næststørste gruppe.

19. maj: Efter en netop afsluttet Nato-øvelse i terrænet mellem Geltingbugt og Slesvig, udtaler den tyske oberst Dietrich Lentz, at det slesvigske lavlandspas mellem Sli og Trene og med Danevirke i centrum stadig er et strategisk vigtigt område.

Sydslesvigsk Forening i Flensborg by kan melde om fornyet medlemsfremgang og har nu knap 10.000 medlemmer.

De kommunale tilskud i Flensborg til dansk arbejde beløb sig i 1975 til 748.755 DM mod 636.186 DM året før.

20. maj: Flensborgdagene åbnes. Grundideen er en videreførelse af de dansk-tyske samtaler, siges det i en velkomsthilsen.

Slesvigsk Kreditforening har siden 1950 ydet ialt 1711 lån til et samlet beløb af 9.635.900 DM. I det forløbne år er der ydet 50 lån på ialt 406.600 DM.

Den europæiske Mindretalsunion FUEV optager kontakt med Europaparlamentet for at drøfte mindretalenes muligheder for selv-

stændig repræsentation i forbindelse med valg til parlamentet.

21. maj: Tvesprogetheden skaber rent undervisningsmæssige problemer, men giver også mange fordele i forbindelse med uddannelse og erhverv, fremgik det af en podiumsdebate på Duborgskolen mellem unge tyske og danske fra begge sider grænsen i forbindelse med Flensborgdagene.

22. maj: Finansminister Gerd Lausen, Kiel, udtaler sig i en artikel i Der Nordschleswiger for skabelsen af et nyt økonomisk fællesskab hen over grænsen.

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger når med 8667 medlemmer eller en fremgang på godt 300 i forhold til i fjor, det højeste medlemstal siden 1950. Til arbejdet har de unge selv ydet 843.315 DM eller 97,30 DM pr. medlem.

Slesvigske Kreditforening vælger gårdejer Hans Detlef Andresen til ny formand.

Skibsbygger Günter Weber, Harreslev, vælges til ny formand for Sønderjysk Arbejderforening.

27. maj: De dansk-tyske dage i Flensborg har til de ca. 60 enkeltarrangementer samlet ialt 16.000 deltagere.

27. maj: På den danske kirkedag i Slesvig meddeles det, at Dansk kirke i Sydslesvig har 5454 medlemmer. Sidste år er der noteret 32.766 kirkegængere (i 1974 var tallet 29.838). Menighedernes indtægter steg fra 505.998 DM til 536.466 DM.

På Friserkongressen i Leeuwarden vælges lektor Jacob Tholund, Wyk, til ny præsident for Friserrådet.

NORD FOR GRÆNSEN

3. maj: En undersøgelse foretaget af erhvervsrådene for Kruså-Padborg og Tinglev om behovet for en grænsflyveplads viser,

at 44 virksomheder er interesseret i en fuldt udbygget grænsflyveplads.

6. maj: Salget af den tidligere skole i Uge betyder at planerne om oprettelse af en nordisk-europæisk højskole kan realiseres. Skolen får plads til 60-70 elever.

Folkehjem i Åbenrå har siden åbningen oparbejdet et underskud på 800.000 kr. som amt og kommune forhandler om afvikling af.

8. maj: Under deltagelse af over 500 personer fejrer den tyske efterskole i Tinglev sit 25 års jubilæum. Borgmester Sv. Christensen fastslog i en hilsen, at skolen har bidraget til at skabe et positivt forhold mellem dansk og tysk i Tinglev kommune.

15. maj: En arbejdsgruppe nedsat af de sønderjyske borgmestre skal dels tilrettelægge de næste dansk-tyske dage i 1978, og dels undersøge, om andre lokaliteter end byerne kan være vært for dagene.

Der noteres en voldsom stigning i såvel eksport som import ved den dansk-tyske grænse. Alene på de sidste fire måneder er eksporten steget med 20 pct.

19. maj: Igangsættelsen af Tønderegnens Erhvervsforberedelsesskole omfattende ca. 100 unge fra det gamle Tønder amt standses på foranledning af undervisningsminister Ritt Bjerregaard.

Tønder og Højers kommuners øgede udgifter til kystsikring finansieres delvis af et statslån.

22. maj: Den tyske skole i Nr. Løgum nedlægges med udgangen af dette skoleår. Skolen har kun 13 elever. I Løgumkloster kommune vil der herefter kun være tyske privatskoler i Løgumkloster og Øster Højst.

Under en afstemning i Folketinget om den sønderjyske motorvej stemte kun 63 for en firesporet vej, mens 74 gik ind for en tospo-

ret vej. Denne vej mellem Åbenrå (Rishjarup) og Haderslev (Skovby) ventes færdiggjort 1980/81.

Samtidig vedtages det at bygge en ny bro over Alssund.

Det gamle vandkraftværk i Christiansdal mellem Haderslev og Vojens åbnes for publikum som et arbejdende museum.

23. maj: Trafikminister Niels Matthiasen søger Folketinget om en bevilling på 300.000 kr. til jordbundsundersøgelser foran Tønder marsken. Undersøgelserne er en del af forberedelserne til opførelse af det fremskudte dige.

24. maj: Sønderjydske folketingsmænd diskuterede i Radio Syd betimeligheden af at skulle nøjes med en tosporet motorvej mellem Rishjarup og Skovby. Erik Andersen (S) forsvarer den tosporede vej og siger, at man hurtigere vil være i stand til at udbygge hele strækningen til Christiansfeld. Ingomar Petersen fandt det beskæmmende i 12-15 år at skulle nøjes med en tosporet vej. Johan Philipsen ser det som en fordel, at der hurtigere skabes direkte forbindelse mellem de egentlige motorvejsstrækninger, mens Jes Schmidt fandt det beklageligt med en så dårlig dansk tilslutning til Europas motorvejsnet.

25. maj: Padborg-Kruså Erhvervsråd kræver på sin generalforsamling igen, at der oprettes et frilager i Padborg, som kan få betydning for hele den sydjydske region.

Sønderjyllands amts økonomiudvalg giver tilslutning til en tanke om, at den kommende udbyggede kollektive trafik i Sønderjylland bør styres gennem et fælles amtskommunalt administrationsselskab, der fordeler kørslen mellem private selskaber samt DSB.

Der er stigende interesse for Den nord-slesvigske Kvindeforening, oplyses det på

generalforsamlingen i Lakolk. Medlemstallet er steget med 121 og er nu oppe på 2760. Foreningens hvilehjem i Kongsmark blev i det forløbne år besøgt af 734 personer.

27. maj: Redaktør, Dr. Harboe Kardel foreslår i en artikel i Der Nordschleswiger, at det tyske mindretal ærer de mænd, der har gjort sig fortjent i den tyske sag på lignende måde, som danske bliver det i malerisamlingen på Folkehjem.

Med gudstjenester i Løgumkloster og Løgumgård holder de tyske frimenigheder. Nordschleswigsche Gemeinde, deres årsmøde med over 500 deltagere.

29. maj: Skal vi nøjes med det bestående, spørger hovedbestyrelsesmedlem i Bund deutscher Nordschleswiger, Harald Jørgensen, Felsted, i en artikel i Der Nordschleswiger og peger på, at det tyske tilbud langt fra udnyttes; det sker måske i børnehaverne, fordi de er billige, men i skolerne kun gennem forlænget undervisningstid. Kun 15 pct. af mindretallet støtter Selbsthilfe, og de tyske banker og sparekassers gode likviditet skyldes kun mange danske, men få tyske kunder. Gør man overhovedet noget for ikke at miste sin identitet i en dansk hverdag?

Midtsønderjyllands museum på Gram slot åbnes.

30. maj: Efter en omfattende om- og udbygning genindvies Slogs Herreds Hus.

31. maj: Viceskoleinspektør Dieter Wernich, næstformand i Bund deutscher Nordschleswiger, trådte på generalforsamlingen i Tønder tilbage som lokalformand efter otte års funktionstid. I en samtale med mindretalsbladet siger han, at uden impulser syd fra kan mindretallet ikke leve.

OUGAARDS

Boghandel

Vi har altid det bedste af den nye og den ældre litteratur på hylderne

Haderslev - Tlf. 52 25 71

Grænselandets liv Grænselandets sang

møder De i

Jydske Tidende

Syd- og Sønderjyllands store blad

De gamle jyske kreditforeninger

JYDSK GRUNDEJER-KREDITFORENING
og
NY JYDSKE KJØBSTAD-KREDITFORENING
er nu

KREDIT FORENINGEN DANMARK

Herning: Århus:
(07) 12 53 00 (06) 12 53 00

**CHECK
KONTO**

De har hørt om det penge-
løse samfund... det er noget
med checks... det er noget
nemt... noget der holder
orden i det økonomiske.
Tal med banken
- de taler Deres sprog.

SYDBANK
- den sønderjyske bank

BOGTRYK . OFFSET . BOGBIND

Th. Laursens Bogtrykkeri A/S

Jernbanegade 8, Tønder, tlf. 72 15 50

Sønderjyllands Lånekasse

Nørregade 21 . Haderslev . Telefon (04) 52 66 33

Kontortid: kl. 9-12

LØGUMKLOSTER HØJSKOLE

5 måneder fra januar. Korte kursus
juni-december.

ANDELSBANKEN

Sønderjyske afdelinger

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste blad

Jyllands Kreditforening

HADERSLEV
TELEFON NR. (04) 52 27 25

Haderslev museum
Tlf. 52 23 62
Museet på Sønderborg slot
Tlf. 42 25 39
Tønder museum
Tlf. 72 26 57
Aabenraa museum
Tlf. 62 26 45

Ladelund Landbrugs og Mælkeriskole

Brørup station

A/S Sønderlydsk Frøforsyning
Frøavl & Frøhandel
Aabenraa

OVE ARKIL A/S
CIVILINGENIØR - ENTREPRENØR
HADERSLEV

KREDIT FORENINGEN DANMARK

*Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn*

Sønderjysk Månedsskrifts adresse:

H. P. Hanssensvej 9, Haderslev, tlf. (04) 52 17 37.

Redaktørernes adresser:

Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder,
tlf. (04) 72 18 78.

Viceskoleinspektør Chr. Stenz, Tøndervej 173, Abenrå,
tlf. (04) 62 14 50.

Cand. polit. Inger Bjørn Svendsen, H. P. Hanssensvej 9, Haderslev.

Ekspedition: Historisk Samfund for Sønderjylland. Landsarkivet.
6200 Abenrå. Tlf. (04) 62 46 83. Giro 4 26 82.

Abonnementspris: 52,- kr. årlig, frit tilsendt.

Tryk: Th. Laursens Bogtrykkeri A/S, Tønder.

HADERSLEV BANK

AKTIESELSKAB

Selskabs- og udflugtskørsel

Ruteautomobil-Aktieselskabet

for Haderslev Amt og By

Haderslev, tlf. (04) 52 38 55

MORSØ STØBEGODS

Aktieselskabet

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør

NYKØBING MORS

HØJST ANTIK

Bredgade 4, Øster-Højst (14 km nord-
øst for Tønder).

Sønderjyske antikviteter sælges.

E. Lund Christiansen, Bredgade 4,
6254 Øster-Højst. Tlf. (04) 74 51 36.

DANEBOG HØJSKOLE - ALS

3 mdr. sommer-, 5 mdr. vinterskole

Tlf. (04) 46 41 12

Mogens Hemmingsen

TRY HØJSKOLE

9330
Dronninglund
Sygeplejehøjskole

SØNDERBORG HANDELSSKOLE

Handelsgymnasium - Handelshøjskole-
afdeling

Sdr. Landevej 30 - Tlf. (04) 42 55 25

TØNDER STATSEMINARIUM

Grønlandsseminariat

Tilmelding for 1975/76 helst

1. maj, senest 30. juni.

Tlf. (04) 72 35 11

De fleste ta'r os for pengenes skyld

I Sparekassen træffer De folk med økonomi som speciale.

Fagfolk, som ved, hvordan man får noget

ud af pengene, og som gerne vil hjælpe

Dem til en god handel. Det kalder vi Sparekassens Økonomi-service.

Tal med Sparekassen, før De handler. Uanset om det gælder køb og salg af værdipapirer, eget hus eller bare almindelige daglige økonomiske spørgsmål.

De er altid velkommen!

Økonomiservice -

Spørg

SPAREKASSEN

GRAM

KØLEANLÆG

BRØDRENE GRAM 1/3 • VOJENS